

TÁRSADALOM ÉS JOGALKOTÁS

GOLDZIEHER MIKSA, IMRE SÁNDOR,
SZIRTES ARTÚR, FELVINCZI TAKÁCS
ZOLTÁN ÉS WELTZL KÁROLY ELŐADÁSAI

GISSWEIN SÁNDOR ELŐSZAVÁVAL

ATÁRSADALMI JOGALKOTÁS
ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE
MUNKÁLATAI

I.

BUDAPEST, 1917.
EGGENBERGER-FÉLE KÖNYVKERESKEDÉS, RÉNTI KÁROLT

ELŐSZÓ.

A *Társadalmi Jogalkotás Országos Szövetsége* a nemzetközi szociális jogi mozgalomból fejlődött önálló magyar alakulás. Maga a szociális jogi mozgalom¹ a berlini „Recht und Wirtschaft” című folyóirat hasábjain, dr. Rumpf, mannheimi jogtanár, dr. Szirtes Artúr budapesti ügyvéd és dr. Ofner reichsrati képviselő között 1913-ban folyt módszertani vitából indult ki². Az eszmecsere levéli úton tovább folyt, abban a nevezettekén kívül Ehrlich czernowitzi egyetemi tanár, Bozi bielefeldi bíró, Sinzheimer frankfurti ügyvéd, Fuchs karlsruhei ügyvéd és a jogszociológiai irány egyéb neves képviselői vettek részt. Mind egyöntetűbb lett a kívánság, hogy a szociológiai jogtudomány módszertani elveinek megvitatására s gyakorlati megvalósítására nemzetközi egyesület alakíttassák. A szervezés munkája a háború kitörése folytán egy darabra megakadt, de 1915-ben újabb lendületet vett. Az irány képviselői 1915 decemberében dr. Ofner elnökle mellett Bécsben tanácskozássra gyűltek egybe, melyen kongresszusszerű összejövetel megtartását határozták el. 1916-ban ilyformán Wienben az ottani szociológiai társaságra támaszkodva „Gesellschaft für soziales Recht” alakult, mely a kongresszus rendezését vállalta. Hasonló társaság alakult Németországban is, Magyarországon pedig 1916 november 26-án dr. Giesswein Sándor elnökle mellett az Ügyvédi Kör tanácsstermében nagyszámú előkelő magyar jogászközönség dr. Szirtes Artúr előadói tervezete alapján³ dr. Németh Péter törvényszéki bíró indítványára többek hozzászólása után a magyarországi társaság megalakítására bizottságot küldött ki. A kongresszust a német és magyar

¹ V. ö.: Aufruf der Gesellschaft für soziales Recht (*Juristische Blätter*, 1916. Aug. 6., *Arbeiterzeitung* 1916. Aug. 6., stb.); Szirtes: Die Bewegung für soziales Recht (*Juristische Wochenschrift*, 1916., Okt. 2., *Kölnische Zeitung*, 1916. Aug. 15., *Neues Pester Journal*, 1916. Jun. 20., stb.); Bozi: *Soziales Recht* (*Neues Pester Journal*, 1916. nov. 12., *Hamburger Monistische Blätter*, stb.); Ofner: *Szociális jog* (*Jogállam*, 1917., jain. 1. stb.); Wetzl Károly: A társadalmi jogalkotás mozgalma (*Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye*, 1917. január 28.); stb.

² V. ö. Az említett német folyóiratnak különösen 1913 februári és novemberi számait.

³ V. ö. *Jogtudományi Közlöny*, 1916. december 10., „A szociális jogi mozgalom”.

csoportok közreműködésével az osztrák társaság rendezésében 1917. évi január hó 6-án és 7-én tartották meg Bécsben az ottani kereskedelmi és iparkamara dísztermében⁴. A magyar részről elhangzott programmatikus előadások alapján⁵ ezután az önálló magyarországi alakulás végleges megszervezéséhez fogtunk. A novemberben kiküldött bizottság 1917. évi február hó 21-én Edvi Illés Aladár udvari tanácsos elnöklete mellett a Magyar Mérnök- és Építészegylet tanácstermében ülést tartott, ezen a magyar programnak megfelelőleg egyesületközi alapon a „Társadalmi Jogalkotás Országos Szövetségének” megalakítását határozták el, melynek működésében a különböző szakkörök kulturális egyesületei támogatásával a szociális jogi irányt is magában foglaló társadalmi jogalkotás módszertani gondolata valósíttassék meg. Számos országos kulturális egyesület csatlakozása után 1917 március 18-án tartotta a Szövetség első programmszerű előadó ülését, melyen az előadók különösen a kulturális tényezőknek a társadalmi jogalkotáshoz való viszonyát világitották meg. Ezeket az előadásokat tartalmazza ez az első füzet. A Szövetség további munkálataiban e kulturális szempontok nyomán főleg a gazdasági élet követelményeinek és a jogi rendezésnek korszerű elveit kívánja megvitatni. E munkában egyrészt értékesíteni óhajtja a fennálló kulturális, gazdasági és jogi szakegyesületekben folyó munkálatokat, másrészt bizonyos szakkérdéseket (előadók kiküldése útján stb.) az egyes szakkörökben és szakegyesületekben kíván megvitatás alá bocsátani.

Vajha ez a termékeny mozgalom a társadalmi erők helyes differenciációja útján ez erők új, hatalmas integrációjához és ezzel az új magyar kultúra diadalmas szépségű egységéhez vezetne!

Dr. Giesswein Sándor.

Budapesten, 1917. március végén.

⁴ V. ö. a részletes tudósítást a *Neues Wiener Tagblatt* 1917. jan. 9. és a *Pester Lloyd* jan. 10.-i számában. A kongresszuson magyar részről Dr. *Giesswein Sándor* elnökölt és mondott üdvözlő beszédet.

⁵ Dr. *Szirtes Artúr*, „A szociográfiai módszerről a jogfejlődésben” címmel a társadalmi jogalkotás szervezéséről értekezett. Előadásához a szociálhygiéniai szervezés szempontjából dr. *Goldzieher Miksa* szólt hozzá, dr. *Németh Péter* pedig a kriminálpedagógiai szervezésről beszélt. Felsőlalt még magyar részről dr. *Ágoston Péter*, a magyar művészetpolitikusok részéről pedig *Menyhért Miklós* vett tevékeny részt a kongresszuson.

TÁRSADALMI JOGALKOTÁS.¹⁾

Írta: Dr. SZIRTES ARTÚR.

A társadalmi jogalkotás gondolata nem újkeletű. Minden politikai törekvés, mely a széles néprétegeket az állami életben és különösen a törvényhozás gépezetében minél több joghoz kívánta juttatni, voltaképp a társadalomnak az állami jogalkotásba leendő minél teljesebb bevonására, a népnek és az államnak lehető azonosítására irányult. Már maga a népképviselőlet alapgondolatán épült parlamentarizmus megteremtése is, hogy csak az újkor idevágó példáiból merítsünk, e törekvések történelmének egyik legjellegzetesebb mozzanata. A választói jog kiterjesztésére irányuló törekvések pedig legújabbban is élénk példái azoknak az állandó, a társadalomból az állam felé igyekvő, centripetális szervezési törekvéseknek, hogy a társadalom a jog alkotásának szervezetébe minél teljesebben bevonassék.²⁾

A háború tanulságai e törekvéseknek sokirányú új lendületet adtak. „Das Selbstbestimmungsrecht des Volkes”, a nép teljesebb önrendelkezési jogának követelménye, a háború után elkövetkezendő szebb, szabadabb korszak előkészítésének vezető gondolatává lett. A társadalmi jogalkotás a társadalmi szervezkedés kérdésével együtt a legközelebbi jövő problémáinak homlokterébe került, a háború tanulságai pedig a megoldás új útjait és módjait követelik. A Társadalmi Jogalkotás Országos Szövetsége a kérdés új módszertani megalapozásának egyik első gyakorlati kísérleti állomása.

Aki eddig a jogalkotás módszerének elveit a népjogok kiterjesztésének eszménye jegyében kutatta, a társadalom

*) Bevezető feljegyzések a kérdés módszertani alapvetéséhez. (A kulturális tényezők a jogalkotásban. – A jogalkotási munkálatok szociál-induktív megalapozása. – Jogalkotás és gazdasági szervezés. – A kultúra joga a gazdasági élet fejlődésében.)

¹⁾ Ide sorolandók újabban a pártmasinizmus ellen küzdő jellegzetes modern, különösen amerikai alkotmány szervezeti reformtörekvések is, melyek a népképviselőlet közvetlenebbé tételére irányulnak (*referendum, initiative, direct primary, recall*, stb.) V. ö. az idevágó újabb munkák közül különösen A. T. Hadley, *Undercurrents in American Politics*, 1915. (Yale University Press).

eddiggi jogalkotási tagozódásában – a politikai pártok lélek- és szerkezetében, továbbá az ebből fejlődött parlamentarizmus eddigi szerkezetében és működési formáiban, végül az e kettőt kiegészítő miniszteriális kormányzati formákban – a szerves fejlődés biztosítékait meg nem lelte. A parlamentarizmus reformjára és a tisztán gazdaságpolitikai szervezkedésre irányuló különféle javaslatoknak² és gyakorlati kísérleteknek³ pedig egyike sem nyújtott a kutatónak kielégítő megnyugtatót. A kultúra világhatásztrófájának kellett eljőnie, hogy e téren is új megoldási módokra leljünk.

Mindenekelőtt a kultúra fogalmának szigorúbb körülhatárolásához értünk. Kultúra alatt, az alatt, amit ma mindnyájan megcsúfolva látunk, az emberi együttműködés tökéletesítését és ez együttműködésben az emberi élet szépségét értjük. Tehát minden társadalmi energia, mely az emberi együttműködés tökéletesítését és ez együttműködésben az emberi élet szépségét szolgálja, kulturális tényező. Más szavakkal: a kultúra az emberek és a nemzetek közötti társadalmi együttműködés meg az emberi és egyéni érvényesülés Összhangjának tökéletesítését jelenti⁴. És kulturális tényező

² V. ö. Georg Jellineknek és Emil Lederernek szerző alább említett dolgozataiban is többször idézett javaslatait és újabban az idevágó munkák egyik jellegzetesen egyoldalú példáját a dán Arthur Cristensen Politika és tömegmorál című német és angol nyelven megjelent munkája befejező fejezeteiben. Klein Ferenc ötletes húsvéti cikke a *Neue Freie Presseben* (*Parlamentarische Gesetzgebung*) e sorok nyomdai korrektúrája után jelent meg s így más helyütt kell reá visszatérnünk.

³ Különösen a tisztán érdekképviseleti alapon történő gazdaságpolitikai tagozódásra gondolunk.

⁴ Az emberi szolidaritás és az egyéniség fejlődése összhangjának ez a kulturszociális világnézete alap gondolataiban már a múlt század közepe táján (mindenekelőtt a negyvenes években) működött magyar íróknál (*Eötvösnél* és nagynevű kortársainál) is fellelhető. A társadalmi jogalkotás módszerének megalapozásánál minél többször kell az újkor e legemelkedettebb színvonalú erkölcsi világfelfogására visszatekintenünk. És vissza kell tekintenünk ma is ez idők klasszikus Angliájára, az ő J. S. Mill-jéve, akinek ugyanezen kulturszociális világnézet alapján álló erkölcsi hitvallása bizonyára a legélesebb ellentétben áll a mai Anglia háborús uszítóinak világnézetével. (V. ö. szerző: *Társadalmi szervezkedés*, Budapest, 1914. Rényi Károly kiadása. E munkában szerző a kulturszociális világnézet képzetét így fogalmazta meg: szociális kollektívizmus (kooperáció) – etikai individualizmus.)

minden társadalmi energia, mely ez összhang tökéletesítésére törekszik.

A gazdaságpolitikai erők eddigi államalkotó szervezeteiben ez a kultúra kétségtelenül csődöt mondott. A társadalom kulturális energiái a gazdasági energiák harcának eszközei voltak, a kulturális energiák a gazdaságiaknak többé-kevésbé szolgálai módon alá voltak rendelve. A jogfejlődés nagy szervezetében koronként változó formákban nagyjában még mindig a gazdasági erők zabolátlan harca döntött a szociális igazságosság helyett, a kulturális energiák pedig, a maguk gazdasági függőségében, tehetetlenül, eszközként szolgálták az ilykép gazdasági uralomra került csoportérdek szervezeti berendezéseit. Vegyük csak a legjellegzetesebb példákat. A technika, ez a legmodernebb tudományos gyakorlat, mely a természettudományok legújabbkori fejlődése útján az emberi együttműködés tökéletesítésének és ez együttműködésben az emberi élet szépsége eszméjének jegyében érte el csodálatos virágzását, a maga jogtalan függőségében mindeddig kénytelen volt tűrni, hogy a gazdasági hatalmasságok könyörtelen hatalmi harcukban mindenre felhasználják, ami a technika most említett eredeti békés kultúrcéljaival ellenkező. A higiénia – a testi egészségpolitika – azután, mely a szociális kooperáció és ebben az egyéni élet szépségének kiküzdésére a technikával együttesen hivatott, kénytelen volt ez eszmény szolgálatában a rémséges sebek bekötözésével beérni, melyeket a gazdasági hatalmasságok szolgálatába bénított technika vágott az emberiségen. A szociális paedagógiának így természetesen lehetetlen volt azt az eredeti kultúrhivatását teljesítenie, hogy emberi együttműködésre és egyéniségre neveljen, a művészetek pedig, a széles néprétegek és minden egyes ember életének művészivé tétele helyett, úgy szólván kizárólag az éppen gazdasági uralmon levők életének és szervezeti berendezéseinek díszítésére voltak kénytelenek energiáikat fordítani.

A társadalmi jogalkotás módszertanának kutatójában a kulturális tényezők gazdasági függőségéből eredő e tragédia láttán természetszerűleg merül fel a következő gondolatmenet, íme, a kulturális tényezők eredeti hivatása az igazi jogeszme tartalmával teljesen azonos: mindkettő az emberi

együtműködés tökéletesítését és ez együtműködésben az egyéni élet szépségének fejlesztését jelenti – a szociális igazságosság minél tökéletesebb megközelítésének útján. És mi a módszertanilag helyesen megalapozott társadalmi jogalkotás? Semmi egyéb, mint e kulturális eszmény jegyében dolgozó társadalmi energiáknak egyesítése a szociális igazságosság megelégsére és lehető tökéletes megvalósítására. Miért nem gondoltunk hát eddig ez energiáknak a társadalmi jogalkotás irányítása céljából leendő egyesítésére? Hiszen ha a jog maga sem akar a gazdasági energiák harcának szolgáló követőjévé lenni, hanem az igazi jogeszméhez híven e harc kulturális irányítójává kivan válni, úgy alkotásának független társadalmi szervezetét elsősorban a kulturális tényezőknek e célra történő egyesítése révén kell megteremtünk.

Ez többé el nem hallgatható szervezési követelmény. A technikának – hogy mindvégig az alapul vett legjellegzetesebb példaszzerű felsorolásnál maradjunk, – joga és kötelessége, hogy minden életviszonylatban a szükségletek minél célszerűbb kielégítése, az erők minél gazdaságosabb felhasználása, a közlekedés minél gyorsabb és egyszerűbb lebonyolítása révén az emberek békés együtműködésének tökéletesítését, – a testi egészségpolitikának joga és kötelessége, hogy minden életviszonylatban az ember testi épsége, egészsége és élete szentségének eszményét, – a közművelődés munkásának joga és kötelessége, hogy minden életviszonylatban az emberi szolidaritás és benne az egyéni élet boldogságának eszményét szolgálja, – és a művészetpolitikának, hogy a művészt a legszélesebb néprétegek minden egyes tagjának mindennapi életébe bevigye. Ez mind az igazi jogeszmé megvalósítására törekvő energia. A modern jogásznak pedig kötelessége, hogy a társadalom e kulturális energiái számára az együttes jogalkotás közös szervezeti formáit megteremtse, hogy a szociális igazságosságnak a kultúra kívánalmi szerint való formuláit a kulturális tényezőkkel egyetemben megszerkessze és a gazdasági érdekek önös törekvései ellenére is mindenkor harcosan hirdesse.

Eddig, alig tagadható, majdnem öletszerűen történt e kulturális tényezők egyikének-másikának bevonása a jog-

alkotás munkájába⁵. A „szakértő” másodlagos szerepe volt ez, de a jogász és nem jogász a jogalkotásban igazán együtt alig működtek, gondolkodásmódjukban egymáshoz alig közeledtek, egymást a legjobb esetben is mint kölcsönösen idegen rejtelmet tisztelték, de meg nem igen értették. Ez a kölcsönös meg nem értés, főleg a természettudományi és jogászai gondolkodásmódnak ez a még ma is alig tűnő merev ellentéte volt a jogi és egyéb kulturális szakmák képviselői kölcsönös idegenkedésének is oka, amihez – mi tűrés-tagadás – a különböző szakkörök célszerű hatalmi elkülönülése és féltékenykedése is nagyban hozzájárult. A valóban szociális technika, higiénia, paedagógia és művészetpolitika így kulturális ábrándjaik terén egy-egy szociálisan küzdő osztály nagyon is esélyes harcának esetleges eredményével, vagy a politikailag éppen hatalmasok nagyon is esélyes tetszésének egy-egy nagylelkű gesztusával voltak kénytelenek beérni, így jutott, – hogy csak néhány kiragadott példát említsünk, – a szociális higiénia a kötelező vasárnapi munkaszünethez, a szociális technika a műhelyekben alkalmazandó kötelező gépüzemi óvintézkedésekhez, a szociális paedagógia a nép művelésének valamelyes javításához, a művészetpolitika a művészet ötletszerű támogatásához... Mi mindenhez juthatnánk azonban, ha a megfelelő kulturális tényezőknek a jogalkotás terén kellő kezdeményező és irányító joguk lenne! Hiszen alig van a jogalkotásnak fontos kérdése, melyben ez irányelvek megszabásába például éppen az említett négy tényezőnek együttesen beleszólása ne lenne. Akár az ipari jogról (gondoljunk csak a műhelyekben és általában az ipari üzemekben élő számos kérdésre a tanoncügytől kezdve, az ipari termékek lehetően művészi kialakításáig), akár a mezőgazdasági (gondoljunk csak az u. n. többtermelés ezernyi paedagógiai, technikai és egészségpolitikai vonatkozására), akár más termelés fontos üzemi kérdéseiről, akár a testi és szellemi munka vagy a fogyasztás problémáiról van szó, az egészségpolitikusként, a technikusként, a közművelődési- és a

⁵ Már a közigazgatásnak különösen városi szervezeteiben eddig is szervezesebb működési kör jutott pl. a technikusnak, az orvosnak. Ennek a mind több tért hódító egészséges irányzatnak a jogalkotás szervezeteiben is érvényesülnie kell.

művészetpolitikusnak együtt kell a jogással a szociális igazságosság elveit kutatnia és ez igazságosságnak megfelelő be rendezések szervezeti alapjait leraknia.

A társadalom kulturális tényezőinek a jogalkotás tudománya átfogó kereteiben szerves együttműködésben kell autonómiára törekedniök és viszont a társadalmi jogalkotás tudományának a kulturális tényezőkkel kell alapvető kere teit megtöltenie. Így szabadulnak fel e kulturális energiák és így szabadul fel velük a jogalkotás tudománya és gyakorlata a gazdasági erőknek a kultúra által eddig alig fékezett harcában éppen érvényre jutott gazdasági csoportok hatalmi nyomása alól; így lesz a jogalkotás és benne minden kulturális tényező egyesült erővel és együttes munkával mindnyájuk eredeti hivatásához híven a gazdasági erők harcának a szociális igazságosság jegyében dolgozó irányítója, kulturális hatalom a gazdasági élet fölött⁶.

A társadalmi jogalkotás autonóm szervezetének programja ezzel természetesen még nem lehet befejezve. Ahhoz, hogy az új jogalkotás valóban társadalmi legyen, elengedhetetlenül szükséges, hogy a társadalom kulturális energiái együttműködésében folyó jogalkotási munkálatok az induktív társadalmi kutatás módszerével és minden eszkö zével végeztesse. x\ társadalmi jogalkotás új szervezeté-

⁶ E gondolatot a háború első évében int, *Die Rechtswissenschaft – eine Kulturmacht. Zur Frage der gesellschaftlichen Vorbereitung der Gesetze* (Hannover, Helving, 1916.) című módszertani és alkotmányozólogiai munkámban vettem fel. A gondolatban foglalt szervezési követelmény az, hogy a jogalkotás gyakorlati tudománya és általában a kulturális tényezők mindegyike a gazdasági hatalmasságoktól függetlenül, társadalmi tartalmú és állami erejű kultúrhatalommá váljék (V. ö. i. m. IV. és V. fejezeteit); ez a gondolat csupán a társadalom kulturális tényezőinek együttműködésében valósítható meg. A megfelelő szervezés módjait az 1917. évi január hó 6-i Szociális jogi kongresszuson Bécsben tartott előadásomban világitottam meg (L. az előadás lényeges részét az *Ügyvédek Lapja* XXXIV. évfolyam 10. számában: *A társadalmi jogalkotás szervezése*). A mozgalmunkban testet öltő e teljesen magyar gondolatnak számos külföldi méltatása közül 1. különösen a *Juristische Wochenschrift* 1916. május 15-i számában a karlsruhei Ernst Fuchs bírálatát és ugyaneme lap 1917. április 1-i számát, a *Deutsche Richterzeitung* 1917. febr. 1-i számában a bécsi Leo Haber cikkét, a *Beamtenschaft* 1916 decemberi számában Bozi bielefeldi bírósági cikkét, a *Juristische Blätter* 1916 iaug. 13-i számában Dr. Leibowitz bírálatát stb.)

nek a gazdasági élet minden rétegében, a társadalom minden osztályában és az ország egész területén végzendő megfigyelési és kutatási munkálatokra kell berendezkednie. Egy ezer és ezer szemmel figyelő, megfigyelő és kutató szervezetnek kell létesülnie, mely kutatásait a gazdasági és jogi szakmák egymást átszövő csoportosításával, az ország földrajzi, néprajzi és gazdasági térképe szerint gondosan és módszeresen szervezi. Az így intézményesített tapasztalati kutatás módszerének, az így szervezett indukciónak leglényegesebb elve, ezt szabadjon ezúttal is nyomatékkal hangsúlyoznunk, hogy a szakszerű megfigyeléseket mindenké előtt maguk az illető életviszonyokban élők, a mindennapi élet eddig figyelemre oly kevésbé méltatott gyakorlati munkásai végezzék.⁷⁾ A jogalkotás szempontjából való eme megfigyelésre nevelés a társadalmi jogalkotás szervezetének egyik legfontosabb módszertani feladata. A társadalmi jogalkotás szervezetének a kulturális tényezők irányítása mellett állandó, autonóm, társadalmilag szervezett, országos nagy ankétnek kell lennie, mely kérdéseit önmagából meríti és amelyben a válaszokat és jogpolitikai követelményeket milliányi gyakorlati munkása útján a mindennapi élet adja meg. Maga a szervezett társadalom ez az ankét, mely a jogalkotás anyagát mindenkor megszabja és amelyből az állami és önkormányzati jogalkotás mindenkor kész anyagát merítheti. A kulturális tényezők alapvető irányítása mellett szabják itt meg a gazdasági élet (termelés, munka, fogyasztás) különböző ágai szervezési követelményeiket. E kulturális irányítás és e szervezési követelmények egybevetésével kell azután a különböző jogi szakmák képviselőinek a szociális igazságosságnak megfelelő szervezési szabályokat megszerkeszteniök. Így lesz a kultúra a gazdasági életnek, az energiák forrásának szervezője, a jogász pedig a kultúra fegyverzetében a gazdasági életnek a szociális igazságosság útjára kényszerítő mestere.

Annak a miniszteriális törvényelőkészítési módszernek, mely az érdekelt társadalmi rétegek ankétszerű bevonására

⁷ V. ö. szerző: *A szociális jogalkotás problémája*, Huszadik Század 1916. augusztusi szám. – *Die Rechtswissenschaft – eine Kulturmacht*. II. és III. fejezetei. – A módszertani bevezető gondolatok tekintetében: *A szociális jog elmélete*, Budapest, Rényi, 1913.

teljes jóakarattal törekszik, csak értékes támogatója lehet a társadalmi jogalkotás módszeres megvalósításának ez a gyakorlati terve. A kulturális érdekek nyíltan harcba szállhatnak itt a hatalmas pártok mögött rejtőző kíméletlen gazdasági érdekekkel és a széles társadalom állandó szervezettségében mindig segítségére lehet a párthatalmi nyomások alól valóban szabadulni igyekvő miniszteriális törekvéseknek.^{8, 9}

A háborús tanulságok azt is kétségtelenné tették, hogy helyes jog csakis helyes irányú szervezéssel fejleszthető és alkotható; hogy maga a tételes jog sem egyéb, mint a szervezés és szervezkedés egyik nyilvánulási formája; és hogy az élő jog legnagyobb része mindenekelőtt az állandó társadalmi szervezés és szervezkedés ezernyi változatában és sokféle megjelenési formájában fejlődik és alakul. A Társadalmi Jogalkotás Országos Szövetségének ezért egyik legfontosabb feladata, hogy a küzdő társadalomgazdasági csoportoknak homogén érdekeik szerint való szervezkedését és ezzel magának a gazdasági életnek korszerű szervezését a szociális igazságosság jegyében kialakított kulturális szempontok terjesztésével segítse, a társadalmi együttműködés és az egyéni érvényesülés összhangjának helyes irányába terelje és e szempontokat és ezt az irányt a jogfejlődés és jogalkotás elveivé tegye.

Ügy az előbb említett induktív megfigyelés, mint a most érintett szociális szervezés munkáját a kulturális tényezők képviselői csupán a gazdasági (és ebben a közigazgatási és jogi élet) sok-sok szakmunkásának szerves közreműködésével végezhetik. Nem csupán a természetszerűleg többé-kevésbé elfogult érdekképviseltek, hanem mindenekelőtt a mindennapi élet különböző szakmaiban dolgozó, de szociálisan érző és látó egyesek közreműködéséről van szó,

⁸ Javaslataim méltatása kapcsán hasonlóan nyilatkozott a bécsi Szociális jogi kongresszuson az ottani miniszteriális kodifikáció egyik jeles munkása, Dr. *Bartsch*, miniszteri o. tanácsos, egyet, tanár.

⁹ Az életviszonyok rohamos változásai a háború alatt végre a széles társadalmi rétegek előtt is nyilvánvalóvá tették ezt a szervezési igazságot. A fejlődés útjában állt dogmák romhalmazáról, mind újabb utakra kényszerülő *háborús jogalkotás tanulságai* után senki előtt sem lehet már kétséges, hogy a jogalkotás céljaira társadalmilag szervezett tapasztalati kutatásoknak minden kultúrországban meg kell valósítaniuk.

akiket a szociális igazságosság érvényesítésére egyesült kulturális tényezőknek emberről-emberre menve kell felkeresniük. Aminthogy e szakemberek révén kell az életviszonyok helyszíni megfigyelésének végeztetnie, úgy általuk kell a kulturális tényezők képviselőinek a helyesirányú gazdaságpolitikai szervezkedés elveit is érvényre juttatniuk. Így kell a kulturális szervezkedésnek, a gazdaságpolitikai küzdelmek egyoldalúságaitól függetlenül, a szociális igazságosság vértetében a gazdasági életet keresztül-kasul szöve haladnia. Ez a haladás is, mint minden úttörő haladás, természetesen küzdelmes, de annál szépségesebb.

Az a követelmény, hogy a jogfejlődés a gazdasági élet fejlődésével tartson lépést, ahhoz alkalmazkodjék és azzal párhuzamosan haladjon, nem újkeletű, már jóval a háború előtt megindult jogalkotási törekvés. Ha a háború előtt még nem érvényesült is teljesen, a háborúval járó ezernyi gazdasági nyomorúság kétségtelenül nagy lendülettel vitte előbbre érvényesülésének útján. Ámde bizonyos az is, hogy ez az irány a kultúrállam felé vezető útnak még csak kezdetét, még csupán az akadálytalanul fejlődni kívánó gazdasági erőknek a régmúlt korokból ránk maradt és megcsontosodott, fejlődést gátló köz- és magánjogi konstrukciókkal¹⁰ való harcát jelenti. Ezzel a fejlődéssel egyidejűleg, éppen a fejlődés szociális igazságossága érdekében, a jogalkotás jegyében tömörülő kulturális tényezők autonóm szervezkedésének programját is fel kell állítanunk és meg kell valósítanunk. Mi tehát egy lépéssel tovább megyünk. Mi a társadalmi jogalkotás kulturális szervezése, a szociális tudományok és művészetek együttes autonómiája, önálló szervezkedése révén a gazdasági élet jogi fejlődésében a kulturális elemet kívánjuk döntő befolyáshoz juttatni. A kultúra jogát hirdetjük a gazdasági fejlődésben. A kulturálisan szervezett társadalom jogát az egyoldalú gazdasági érdekektől

¹⁰ A magánjogi konstrukciók alapos revíziója már teljes folyamatban van. (V. ö. a nagyobb dolgozatok közül különösen *Almásy* Antalnak értékes tanulmányát a *Jogállam* 1917. márciusi számában, a kisebb cikkek közül pl. *Kéri* Miklósnak a *Jogtudományi Közlöny* 1917. márc. 11-i számában megjelent úttörő cikkét). A közjogi, helyesebben alkotmány szervezeti konstrukciók revíziója tekintetében v. ö. *Die Rechtswissenschaft – eine Kulturmacht*: 80-82., 85-87. és 98-104. 11.

megterhelt állammal szemben és a kultúrállam jogát a gazdaságpolitikailag szervezett társadalom fölött.

A kultúra joga: ez a mi propagandánk rövid foglalata. A kultúra joga, mely helyes szervezés és jogfejlődés útján emberek, embercsoportok, nemzetek és országok találkozásához és a szociális igazságosság eszményének útján lüktető életet fejlesztő, helyesen szabályozott versenyéhez vezet.

A Társadalmi Jogalkotás Országos Szövetsége e fejlődés lehetővé tételének módszerét kívánja a tudományos gyakorlat kísérleti eszközeivel kidolgozni. A mi szerény kezdeményezésünk sikerre csak akkor vezethet, ha e módszer kiépítésének munkájában velünk együtt sokan, nagyon sokan működnek közre.

A TECHNIKA ELVEI A GAZDASÁGI ÉLET SZERVEZÉSÉBEN.

Írta: WELTZL KAROLY

A világháború hatalmas eszközei, valamint a polgári termelés megszükülésével beálló kényelmetlenség még a legközönyösebb szemlélő előtt is világossá tette azt, hogy mai kultúránknak a technika az alapja.

Az a kanyargós ösvény, amely a természettudományoktól a technikai tudományokon át mai ipargazdasági életünkhöz elvezet, egyik legértékesebb fejlődésvonala az emberiségnek, melynek tanulmányozása a társadalmi jogalkotás szemszögéből is kiváló fontosságú.

Minden emberi tevékenységnek, ősmívelésnek vagy iparnak, a javakat a világforgalom 'eszközeivel szétosztó kereskedelemnek, megvan a maga sajátos, folyton fejlődő művelési módja – technikája.

A technikai eszközök (szerszámok, munkagépek, közlekedési eszközök) fejlődése a gőzgép feltalálásával oly lendületet vett, hogy segélyével gyáripari, majd abból nagyipari, közlekedési, majd világforgalmi, kereskedelmi, majd világkereskedelmi szervezetek keletkeztek.

Sajnos, a technikai haladásnak gyakori akadályja volt eddig régebbi fejletlenebb gazdasági és jogi rendünk és az általuk istápolttá ideológia számottevő ereje; nem kevésbé másrészt a technikával erősödött, de jobban tömörült tőkegazdálkodásunk hatalmi súlya. Mégis, a tőkének a mai termelésben való súlya ellenére is, a technikai kultúra alapjában véve demokratikus, az életnívónak emelésére törekszik, hogy a megélhetés széles rétegek számára is mind emberibb lehessen.

Lássuk ezek után a technikának a jogi szervezésben értékesíthető néhány ilyen vezető gondolatát.

A munkamegosztás kérdésével, a gazdaságossággal állandó figyelemmel eddigelé főleg a technikus foglalkozott. Hatásfok és intenzitás szintén technikai fogalmak, sőt még az

idővel is csak a gazdasági életben vetettek eddig számot annak igaz értéke szerint.

A munka analízisén, elemi munkamozdulatok időtartam-mérésén, a feleslegesek kiküszöbölésén és munkafiziológiai megfigyelések rendszerén egy nagyobb teljesítőképességű munkavégzés, üzemi organizációk hasonló .analízisén és munkamenetek megtervezésén amerikai elnevezéssel élve új – tudományos – üzemvezetés van kifejlődőben.¹⁾

Ennek az amerikai mérnökök által felépített irányzatnak már mostan egész társadalmi berendezkedésünkre való kiterjesztése igen termékenynek kínálkozik. E gondolatkörben benne foglaltatik a munkaintenzitás megnövelésén kívül az, hogy mindenkit az általa végezhető legjobb (legértékesebb) munka végzésére használjunk fel.²⁾ Benne foglaltatik továbbá ezekben a munkaelvekben az emberi munkaerőnek, mint legbecsesebb energiaforrásunknak, állam-dó gondozása (konzerválása) is. Ipartelepek, hivatalok és intézmények legjobb szervezése, a higiénia minden elképzelhető követelményeinek honorálása az új amerikai üzemvezetés és egyúttal közigazgatás sarkpontjai.

Mind e feladatok minálunk is a munkerőben a háború után beálló hiány miatt elsőrangú fontosságúak.

Jobb technikai felszereléssel és megfelelőbb üzemvezetéssel számos magyar vállalat termelése volna a munkaerők számához viszonyítottan megnövelhető, az értékesítés jobb organizációjával pedig a piac szélesíthető. Primitív kisiparunk, külterjes mezőgazdaságunk munkásait csak időszakosan, tehát igen gazdaságtalanul foglalkoztatja. A nemzetgazdaságilag gyenge határfok és rossz emberökonomia további példái a terheket a legkönnyebben áthárító pénz és kereskedelmi vállalatok, valamint a kiskereskedelem stb.

Átlagos munkateljesítményeink az egész vonalon kisebbek a nyugati államok teljesítményeinél, amelyek pedig szintén mögötte maradnak az amerikai átlagoknak. Az elsőrangú szükségletek (élelem, ruha, lakás) drágasága, ami nagyrészt mezőgazdasági termékeink és nyers anyag-elő állításunk túlzott vámvédelmének következménye, a gazdasági

¹⁾ Lásd: Frederick W. Taylor: The principles of scientific management, továbbá az Industrial Management amerikai folyóirat idevágó cikkeit.

²⁾ V. ö. Rudolf Goldscheid munkáját: Menschenökonomie.

élet igaz szükségletei felől kevésbé tájékozott közigazgatásunk, elavult törvényeink, megfelelő iskolák és kultúrintézmények gyér volta, alkotják azt a gyöngye szociális milieut, amely miatt az intenzív termelés nem tud erőre kapni.³⁾

Mind e kérdések csak szervelesen, a termelés és értékesítés fokozására irányuló nagyszabású politikával oldhatók meg. Kívánatos, hogy minél előbb egész közigazgatásunkban is a gyakorlatiasság és szakszerűség nyomuljon előtérbe. Szakminisztériumok, (ipari, közlekedési és közmunka minisztériumok szervezésével kellene a közigazgatás reformját megkezdeni, amelynek a vázolt szellemben való keresztülvitele az ügymenetek jelentékeny gyorsítását és személyzetmegtakarítást eredményezne.

A többtermelés és többmunkavégzés kell, hogy bennünket a termeléssel összefüggő, közgazdasági érdekek becslétes értékelésére serküntseiri.”. „Ezért a gazdasági életet mindjobban behálózó éjdeképviselő alakulásánál intézményesen arra kellene, a jövőben törekednj, hogy azok szakmánként homogén érdekeltségekből tömörülj ének. Ily szempontból nézve az ipar, és kereskedelem, mai kamarai szervezete pl. nem tekinthető a fejlődés ideáljának. A kis- és nagyipar, valamint a kereskedelem általában ellentétes érdekei ma már nem húzhatók egy kalap alá. Már némileg fejlődést jelent a Gyáripárosok O. SZ. bár az sem homogén szövetség, ellenben ilyen egy szakmának pl. a cukoriparnak tömörülése. Csakis homogén érdekeltségek lehetnek a szakmabeli gazdasági élet helyes működéséhez szükséges jog első forrásai és azok egymástól független véleménynyilvánításai értékesek valójában úgy a törvényhozás, mint a kormányhatalom, számára. Homogén érdekeltségeken belül végre könnyebb e kérdésekben igen gyakran nélkülözhetetlen statisztikai anyag helyes összegyűjtése és feldolgozása, amelynek alapján a jogi szükségletek helyes megfogalmazása az összességet legjobban kielégítő törvény alakjában nagy mértékben megkönnyíttetik.

³⁾ Lásd még szerző tanulmányait: A mechanikai ipar helyzete és közéletünk Németországhoz (Elektrotechnika 1916 augusztus), – továbbá: Vámok és közterhek kihatása a feldolgozó iparokra (M. Mérnök és É. Egyet Közlönye 1916. évfolyam okt.).

A gazdasági élet fontos önmagát szabályozó törvényei az egységes üzleti szokások, amelyek szakmánként mások és mások. Ily szokások kifejlesztése ezért kiválóan értékes, mert a helyes jorgejlődés alappillérei. Hogy e téren mily messzire lehet elmenni, erre nézve elegendő, ha e helyen a villamos szakmában a „Verband Deutscher Elektrotechniker” által kidolgozott előírásokra utalok⁴⁾, amelyek a villamos ipar minden készítményeire kiterjednek. Villamos berendezések megrendelésekor egész Európában azok követését szokás ma már kikötni. Ez előírások a célszerű műszaki szokások igen értékes szabályai, amelyek egyöntetűséget és egészséges üzleti szokásokat teremtettek e szakmában.

Ily műszaki szabályoknak sorozatát lehetne a különféle iparágak számára megállapítani, amelyek ha törvényes elismerést nyernének, a gazdasági élet és a jogszolgáltatás újabb szilárd támaszpontjait; alkothatnák. Az iparban a mérnökök tudományos egyleteire hárulna az a szerep, hogy megfelelő szabványbizottságok intézményes alakításával a különféle szabályokat a haladással összhangban tartásuk és időszakonként a kellő okadatolással a nyilvánosságuk átadják. Hogy e munka nemzetközivé is fejleszthető és így értéke fokozható, azt a magyar elektrotechnikusoknak a németekkel való eddigi szoros együtt működése bizonyítja.

Az emberi energia jobbhatású kifejtéséről és az avval összefüggő szervezési kérdésekről, ha röviden is, a természeti energiák és anyagok jobb használására kell áttérnem. A szén, a földgáz és a vízerő az a három energiaforrásunk, amelynek kedvezőbb hasznosítása villamos és gázmesszevezetékekkel jövő energiagazdaságunk alapja és már közelebbi fejlődésünket is úgy kell irányítani, hogy az e keretekbe illeszkedő legyen. A kőszén és barnaszén száraz desztillációja révén a nyers szénből igen értékes anyagok sorozata vonható ki, amelyek kémiai nagyiparunk alapját alkothatnák. Németországban már a háború alatt indult meg az a széleskörű mozgalom, hogy nyers szenet ne lehessen elégetni, hanem gázgyárakban értékes anyagaitól megfosztva, mint gáz

*) V. ö. A Verband Deutscher Elektrotechniker által kiadott Normallien, Vorschriften und Leitsätze 1911. évi 9-ik kiadását, amelynek terjedelme az 500 oldalt megközelíti.

és kocsz legyen csak értékesíthető.⁵⁾ Evvel karöltve különösen a háztatrási tüzelések hatásfokának növelése a technikus propaganda állandó tárgya. A füstnélküli város ideálját az állandónak ígérkező széndrágaság és a fent említett kedvezőbb szén értékesítés fogja előmozdítani. A föld méhében rejlő egyéb anyagoknak, erdőink faállományának a nemzetgazdaságra legkedvezőbb értékesítésére való törekvés az energiakérdéssel kapcsolatban mai bányá-, víz- és birtokjogunk reformjához fognak elvezetni.

Mai technikai felkészültségünkkel sikeresen megoldható feladatsoportot alkot a javak helyes konzerválása is. Ez a kérdés főleg a mezőgazdaság termékeire nagyjelentőségű. A termelőtől a fogyasztóhoz vezető útján, valamint a termelőnél és a fogyasztónál a javak jelentékeny hányada romlik el. A szemestermékek megfelelő tárolása, főzelék-szárítás és gyümölcs-konzerválás szervezésével, községi tárházak, szárítók és gyümölcsértékesítők segítségével, városokban hűtőházak rendszerével lehetne értékek leromlását megakadályozni. Az előadásom szűk keretei közt megérintett kérdések, mint a jövő feladatai természetszerűen megkívánják azt, hogy Sajátos és fejlődő szükségleteik jogi követelményei is helyesen szabályoztassanak.

Szándékosan nem említettem meg eddig a mérnök szerepét a gazdasági élet jövő szervezésében és a jogalkotás felkutatásának munkájában, mert a fejlődés természetszerűen fogja a mérnök irányító szerepét a gazdasági életben, a közigazgatásban, végül a jogszolgáltatásban műszaki bíróságok alkotása révén is megnövelni.

A technikai kultúra naggyáfejlesztése közben a technikusok alig vették észre, hogy a többi kultúrák nem tudnak a technikai haladással lépést tartani. Az ebből keletkezett katasztrófa, a világháború, mutatja legjobban a technikai kultúra és különösen a jogi kultúra nagyobb harmóniájának szükségét,⁶⁾ hogy a mai világégés meg ne ismétlődhessék. Ezért üdvözljük mi a társadalmi jogalkotás mozgalmát.

⁵⁾ Az idevonatkozó német szakirodalom igen bő és főleg az 1915. évi német technikai szakfolyóiratokban található összefoglalva.

⁶⁾ Lásd még a szerzőtől Magyar Mérnök és Ép. Egylet Közlönye 1917 3. sz. „A társadalmi jogalkotás mozgalma”.

EGÉSZSÉGPOLITIKAI FELADATOK.

Írta: Dr. GOLDZIEHER MIKSA.

A ma nemzedéke, mely naponta olvas frissen írott lapokat a történelem könyvében, kell, hogy meg is szívelje e könyv tanulságait. A háború tapasztalatai megtanítottak bennünket arra, hogy az állam, polgárai nagy többségének érdekében, tágítva hatalmának megszokott kereteit, túlteheti magát számos egyéni érdeken vagy szabadságon; de ugyan-ezen tapasztalatok alapján követelnünk kell azt is, hogy a köz kielégítse az egyének fokozott igényeit. A mai társadalomnak történeti időkben megacélosodott öntudata nem várhatja megadással, hogy minden vágya és szükséglete a kormánytól, mint valami földöntúli hatalomtól nyerjen kielégítést. A társadalom beleszólást kíván saját ügyeinek elintézésébe és követeli, hogy legfontosabb problémáinak tárgyalásában ne csak egy vagy más kiváló adminisztratív erő, illetve szaktudós véleménye méltattassék figyelemre, hanem szükségletei egyenként, az induktív észlelés módszerével alapíttassanak meg és a megalkotandó törvényekben és intézményekben a társadalom széles rétegeinek invenciója és hozzáértése jusson érvényre.

A társadalmi jogalkotás szüksége eddigelé csak a tudat küszöbe alatt érzett, most azonban elérkezettnek látszik az idő, hogy megszűnjön az örökös meddő kritika, mellyel társadalmunk mindeddig reagált felelősnek nevezett vezetői intézkedéseire, ahelyett, hogy maga állapította volna meg igényeit és az ezek kielégítésére szükségelt eszközöket. A társadalmi zsörtölődés helyett elkövetkezett a társadalmi jogalkotás ideje.

Korunk egyik legégetőbb feladata: az egészségügy és testi jólét kérdéseinek megoldása. E téren már a régmúlt idők nemzedéke is számos megoldatlan kérdés előtt állott; a háború után pedig, a vérző sebek beheglesztésének korszakában, melynek jelszava a többtermelés, fokozott mértékben leszünk kénytelenek a mostoha sorsban tengődő közegészségügy bajaival megbirkózni és megelőzve az el-

néptelenedés veszélyét, valamint a jövő nemzedék elsatnyulását, meg kell teremtenünk számára egészségének és testi jólétének feltételeit. E feladat megoldásához helyes közegészségügyi politikára, a testi jólét céltudatos politikájára van szükség. Ennek pedig csak az lehet a vezérelve, hogy az állam minden egyes polgárával szemben feltétlen kötelezettséget vállal testi jólétének megoltalmazására, ép úgy, mint ahogy vagyonának és személybiztonságának védelméért felel. De az államnak viszont meg is kell követelnie minden egyes polgárától, hogy a foganatosított rendszabályokat a köz érdekében a legpontosabban megtartsa és ne veszélyeztesse mulasztással és nemtörődömséggel polgártársainak egészségét – amint hogy a törvény sújtó kezétől való félelmében polgártársának vagyonát vagy személybiztonságát sem meri veszélyeztetni.

Ha azokat a feladatokat vizsgáljuk, melyek a társadalmi jogalkotás terén az orvosi szempontok tekintetbe vételével megoldásra várnak, úgy általánosságban két csoportot különböztethetünk meg. Az első csoportba oszthatjuk azt a terjedelmére kisebb, mindenképpen azonban kényes feladatot, hogy az orvosi tudomány nézőpontjainak tekintetéből revideáljuk meglévő törvénykönyveinket¹⁾. Természeténél fogva olyan ez a feladat, hogy a specializált szaktudást igénylő kérdéseknél a közösen munkálkodó orvos és jogász csak esetenként állapíthatja majd meg, hogy melyik társadalmi tényező közreműködését kell igénybe venni.

Annál nagyobb mértékben vehetnek majd részt a társadalom szélesebb rétegei a feladatok második csoportjának megoldásában. E csoportba tartozik mindama kérdések tanulmányozása, mindazoknak az adatoknak összegyűjtése, amelyeknek alapján az egységes és átfogó egészségpolitikai törvény, összehasonlító és kiegyenlítő munka után, konkrét javaslat formájában lesz megalkotható. Természetes, hogy az

¹⁾ Ide tartoznak elsősorban a büntető törvénykönyvünk rendelkezései, amelyek a testi sértésekre, a terhesség megszakítására, a beszámíthatóság kérdéseire vonatkoznak, továbbá mindazok, amelyek az egészség- és életvédelemről intézkednek a gondatlansággal, a foglalkozással járó károsodással vagy a kereskedelembe kerülő ártalmas anyagokkal kapcsolatban.

Éppen így azonban a polgári törvénykönyv számos pontja is tekintetbe veendő, hogy a sok közül csak a házasságkötés kérdéseit emeljem ki.

orvos részvétele a társadalmi jogalkotásban nem merülhet ki abban, hogy csak a saját gondolkörébe eső szükségletek kielégítését szorgalmazza. A társadalmi jogalkotás erői nem foglalhatók le csak az egyik művelődési irány céljaira, nekik minden irányban arányosan kell érvényesülniük és ez csak úgy érhető el, ha az orvos tanácsával, tudásával épen úgy áll rendelkezésére a technikának, a gazdasági élet képviselőinek, a paedagógusnak és jogásznak egyaránt, amint az orvos is a maga elé kitzúzott feladatkörben mindeme gazdasági és intellektuális, egyszóval társadalmi erőtenyezők segítségére reá szorul. A társadalmi jogalkotásnak a közös munkálkodás jegyében kell folynia!

Az egészségügy terén észlelhető égető szükségletek már eddig is kiváltották a társadalom többrendbeli megmozdulását, ami egyik-másik esetben az államhatalmat is cselekvésre indította, mint például a gyermekvédelem kérdésében²⁾. Ép a közelmúltban is, az anya- és csecsemővédelem kérdésében, a társadalom mozgalma elérte politikai vezéremberek parlamenti közbelépését, amitől remélhető, hogy ez a kérdés most már visszavonhatatlanul napirenden marad³⁾. Az ilyen siker azonban csak epizód jellegű, mert nem ébreszti az államot egészségügyi kötelességeinek tudatára és annak belátására, hogy az egészséges ember: a munkaerő és adófizető, a termelő és fogyasztó egy személyben, akin az egész államháztartás terhe nyugszik és akinek egészségben, munkaképességben, életben való megtartása az ország gazdagságát, erejét jelenti. És, mert a célirányos egészségpolitikai törvény életben és egészségben tartja az adófizető és értékeket termelő polgárokat, az egészségpolitikai törvény végrehajtásakor befektetendő milliók százszorosán fognak kamatozni. Az államnak ezért, tekintet nélkül a költségekre, mint legfontosabb érdekeinek egyikét, az ország

²⁾ A magyar gyermekvédelem ügyét, melynek alapját már az 1886-iki XXII. törvénycikk vetette meg, az 1901-iki VIII. és XXI. cikk olyan nagyszabásúan oldta meg, hogy világszerte elismerték törvényhozási intézkedéseink felsőbbiségét. Sajnos a gyakorlat itt sem igazolta teljesen a szép elvi megoldásokba vetett bizalmat!

³⁾ Az anya- és csecsemővédelem kérdésében itt csak *Berend* tanár mi-nap megjelent cikkeire utalok (Orvosi Hetilap, 1917 márc. 11. és 18-iki sz.), amelyek országunk elmaradottságát a legélesebben igazolják.

lakosságának egészségügyét és testi jólétét egységes irányú, átfogó törvénnyel kell szabályoznia, amely a legszélesebb alapon az élet minden igényét szem előtt tartja.

Egy ilyen általános egészségpolitikai törvény megalkotása nem utópia. Már van állam, amely jó példával elől járt, s hozott egy ilyen, ha nem is egészen tökéletes törvényt. Ott van ellenségeink sorában Olaszország, amely már 1907-ben megalkotta az általános egészségpolitikai törvényt s ott van Belgium, ahol egy ilyen törvény kamarai tárgyalását csak a háború kitörése szakította félbe⁴⁾. Itt az ideje, hogy most már minálunk is haladéktalanul meginduljanak a törvényhozást előkészítő munkálatok.

A jó egészségpolitikai törvény ki fog terjeszkedni mindenre; végig kíséri figyelemmel az emberi életet a fogamzás pillanatától, a csecsemő és gyermekkoron át, a serdülő fiatalságig és azon túl is a késő aggkorig. Az állam nem nézheti közönbösen, hogy korcs, betegségekkel terhelt nemzedék, vagy pedig erőteljes, egészséges gyermekek születnek-e. Ezért már a házasságkötés kérdését is nemcsak valláserkölcsi, hanem orvosi szempontból is kell elbírálni s az eugenetika elveinek akár állami, akár társadalmi befolyással gyakorlati érvényesülést kell biztosítani⁵⁾. A terhes és a szülő nő a törvény fokozott gondoskodásának tárgya legyen! Nem engedhető meg, hogy az az egyén, aki a közre oly nélkülözhetetlen funkciót vállal el, mint amilyen a gyermek kiviselése és megszülése, ennek fejében ki legyen téve a legsúlyosabb gazdasági károsodásnak. De még kevésbé engedheti meg az állam, hogy az anya, miután gyermekét megszülte, a gazdasági körülmények

⁴⁾ Az első egészségpolitikai törvénytervezetet *Mai* gyakorló orvos terjesztette 1800-ban Miksa József bajor választófejedelem elé. Javaslátát elvben elfogadták s kivitelét csak a napóleoni háborúk akadályozták meg.

Az első általánosabb közegészségügyi törvény az angol Public Health Act, 1875-ből, melyet 1907-ben az újabb kor kívánalmaihoz mérten módosítottak. Sem ez, sem pedig az 1902Jből való francia törvény (Loi relative á la pritution de la santé publique) nem közelíti meg az olasz törvényt általánosság, illetve teljesség szempontjából.

⁵⁾ E téren Amerika vezet, alhol a házasságkötés nemcsak elmebajosoknál és idiotáknál, hanem epileptikusoknál, tuberkulotikusoknál, nemi betegknél, iszákosoknál, isót gonosztevőknél is prohibítív intézkedésekbe ütközik.

kényszerhatása alatt, most már oly munkák elvégzésére vállalkozzék idő előtt, melyekkel kockára teszi egészségét. Törvényünk eme kérdéseit a higienikus a nőorvossal egyetemben csak akkor fogja célravezetően megoldani, ha az ipari és a munkásviszonyok alapos ismerőivel közösen tanulmányozza a különböző és olykor ellentétes szempontokat⁶⁾.

Az állam legfőbb kincse, jövőző gazdagságának reménye: a gyermek. Ennek védelme és megóvása, a csecsemőkortól serdülő koráig, számtalan nehéz feladat megoldását kívánja, amiben egyaránt részt kell vennie az orvosnak, a paedagógusnak, a büntetőjogásznak, de ép oly elengedhetetlen itt is a gazdasági körök és a munkásügyi szempontok képviselőinek részvétele. Az állam előrelátó gondoskodása nem szűnhet meg akkor sem, amikor a gyermek a serdülő korba ér; amíg csak testileg teljesen kész emberré nem lesz, folyton kell arról gondoskodnia, hogy fejlődését előmozdítsa, hogy szellemi nevelése, iskoláztatása a higienikus követelményeknek megfeleljen és hogy a fiatalok, akit az élet szigorja kenyérkeresetre szorít, ne kényszerülhessen oly munkára, mely a korától várható teljesítőképeségét meghaladja, vagy amely oly külső körülmények között megy végbe, hogy egészségi állapotát veszélyezteti. A fiatal korukra vonatkozó rendelkezéseknek kellő szigorral kell intézkedniök arról is, hogy dohányt és szeszes italokat ne élvezhessenek és ne vehessenek részt olyan szórakozásokban, amelyek az erkölcsi károsodás mellett az egészséget is nagy mértékben veszélyeztetik.

A egészségpolitikai törvényhozás számos megoldatlan feladatot fog találni az általános közegészségügy terén. Eddig még eléggé nem méltatott szempontok tekintetbe vételével nagyszabású alkotásokra van kilátás, ha pl. a vízellátás, a csatornázás, az élelmezés kérdésében a higienikus a technikussal, vegyésszel és mezőgazdával, a lakás kérdésében az építésszel és iparművésszel egyetértve közösen fog dolgozni!

A megoldandó egészségügyi feladatok között legfontosabb: a fertőző betegségek leküzdése. Sajnos, a törvényhozás

⁶⁾ Svájcban már 1877-ben elfogadtak egy törvényt, mely a terhes-gyermekágyas nő számára 8 hetes nyugalmi időt állapít meg, a többi állam csak elégtelen mértékben követte a svájci példát és Németországban is csak 1908-ban változtatták meg hasonló értelemben az ipartörvény rendelkezéseit.

eddigelé nem lépett fel kellő eréllyel, legfeljebb egyes exotikus járványok ellen, mint amilyen a pestis, cholera stb.; az országunkban otthonos és számtalan áldozatot szedő betegségek ellen csak igen kezdetleges módon védekeznek⁷⁾. De amint az állam minden eszközt felhasznál, hogy polgárait megvédje a pestis ellen, hasonló eljárásra és erélyre van szükség a kanyaró, a vörheny, a hastyphus elleni küzdelemben is. Ha a kellő hatalmi eszközök rendelkezésre állanak, úgy általában minden fertőző baj leküzdhető, ezt mutatták ki a közelmúltban hadi tapasztalataink hadseregünkben és a megszállott országokban. A társadalom tehát követelhet olyan, az érintett egyének kényelmi szempontjaira való tekintet nélkül foganatosított intézkedéseket, amelyek megóvnak nemcsak az idegenből behurcolt járványok, hanem a gyermekhalandóságunk főokául ismert fertőző gyermekbetegségek, továbbá a a tuberkulózis és a nemi betegségek ellen is. Igaz, hogy a fertőző betegségek gyökeres kiirtása hatalmas anyagi eszközöket tesz szükségessé; kellenek nagy számmal jól berendezett kórházak, megfigyelő állomások, országosan szervezett fertőtlenítő és betegszállítási intézmények, a nagyobb városokban tudományos vezetés alatt álló bakteriológiai és higiéniai laboratóriumok, illetve prosectorák. De anyagi áldozatok nélkül nem érhetünk el eredményt és nélkülök a legokosabbrendelet is csak írott malsaszt marad. Egyébként a nemi betegségek leküzdése csak a prostitúció kérdésével kapcsolatosan oldható meg, amelynek rendezése ép oly kevéssé hiányozhatik a törvényből, mint az alkoholizmusé. Kétségtelen azonban, hogy éppen e két nagyfontosságú kérdés egyedül törvényes intézkedésekkel meg nem oldható és ezért e téren a társadalmi szervezésnek különösen tág tere nyílik⁸⁾. E két kérdésben épúgy, mint az általános közegészségügy fejlesztésének kérdésében, de különösen a fertőző betegségek elleni harcban, az állami

⁷⁾ A különböző országokban hozott járvány-törvények mind kivétel nélkül elégtelenek; ez alól még a legtokéletesebb, az 1900-iki német járvány-törvény sem kivétel!

⁸⁾ A-nemi betegségek elleni harc most a világháború miatt új stádiumba érkezett. Minálunk, hála *Nékem* tanár kormánybiztos erőszekü és céltudatos szervezésének, széleskörü *társadalmi* enquete segítségével, úgy látszik, mintaszerű intézkedések készülnek.

berendezkedésekkel, a nagy anyagi áldozatokkal majdnem egyformán fontos szerep jut a paedagógiának. A közegészségügyi érzék elengedhetetlen kifejlesztése csak köznevelés-ügyünk bizonyos reformja segítségével lesz elérhető. E reform folytán a jövő nemzedéke talán kevesebb ó-kori avagy irodalomtörténetet fog tanulni, de tisztában lesz az emberi test szerkezetének lényegével és avval, hogy testi egészségét hogyan védje meg fertőző bántalmakkal szemben. Ilyen elemi ismereteket pedig nemcsak a magasabb szellemi nevelésben részesülőkötől, a lateiner elemektől kell követelnünk, hanem lehetőleg népünk minél szélesebb rétegeitől.

Az ember egészségét nemcsak a fertőző bajok fenyegetik veszedelemmel; a dolgozó embert foglalkozása közben számtalan ártalom környékezi, akár mezei munkával, akár bányák mélyén, gyárüzemben vagy kis műhelyben, boltban vagy irodában keresi kenyerét. A dolgozó ember munkaviszonyainak szabályozása az egészség szempontjából törvényünknek egyik legnagyobb, megoldásra váró feladata. Az előrelátó gondoskodás pedig nem szorítkozhatik csak erre, hanem az eddig szerzett tapasztalatokat tekintetbe véve, célszerű módszerekkel fogja biztosítani a dolgozó polgárok életszükségleteit arra az esetre, ha akár betegség, akár baleset, akár pedig aggkori munkaképtelenség miatt alkalmatlanokká válnak további önfentartásukra. Tisztában kell lennünk az itt érintett feladatok óriási gazdasági jelentőségével, aminek következménye, hogy az orvosi szempontok itt csak inkább fermentatíve hathatnak, míg a döntő szó e kérdésben a gazdasági élet különböző tényezőit illeti meg.

Mínthogy az egészségpolitikai törvény vezérelve szerint minden egyes polgárnak joga van egészsége védelmét követelnie, betegsége esetén megfelelő gondoskodásra és orvosi ellátásra is tarthat igényt, Szükségképen következik továbbá, hogy a törvénynek intézkednie kell a gyógyíthatatlan betegek, rákosok, gümőkórosok sorsáról, továbbá a nyomorékon születettek, hülyék, süketnémák, vakok és elmebajosok ügyében is. Nem engedhető meg, hogy a jövőben csak a társadalom változékony figyelme, magánosok vagy egyesületek jótékonyága karolja fel az ilyen szerencsétlenek ügyét, s

könyöradományt adjon nekik ahelyett, hogy őket megillető ellátásukhoz juttassa!

A társadalom egészségének megőrzésére és a betegségek gyógyítására nemcsak intézményekre és rendeletekre, hanem orvosokra is van szükség. Az egészségpolitikai törvény nem feledkezhetik meg az orvosokról sem, és szabályozni fogja az orvosi kar helyzetét, megélhetésének viszonyait, megszüntetve mindazt a sok visszásságot, ami az orvosok helyzetében a közönséggel szemben ma még tapasztalható, így meg kell szüntetnie a törvénynek többek közt amaz elemek garázdálkodását, akik embertársaik tudatlanságát és hiszékenységét kihasználva, anyagi előnyökért polgártársaik egészségét olykor súlyosan megkárosítják. Az orvosi rend kérdéseinek szabályozása rendjén nem feledkezhetik meg a törvény a betegek gyógykezeléséhez szükséges gyógyszerek elkészítéséről és a gyógyszerek forgalomba hozataláról, más szóval a gyógyszerár-, illetve a gyógyszerész-ügyről sem. Egy további fejezetében pedig ki kell térnie az állategészségügyre is, tekintettel arra a számos kapcsolatra, mint pl. a háziállatokkal való érintkezés, állati tápszerek használata, stb., amely az állategészségügy és az ember egészsége között fennáll.

Csak félmunkát végezne a törvényhozás, ha csak arra szorítkoznék, hogy gondos tanulmányozás, friss invenció és éleseszű, sokoldalú bíráló útján megalkossa az eddig érintett kérdéseket megoldó törvényt. Az idők és körülmények változásával, az orvosi tudomány haladásával állandó fejlődési folyamatnak kell végbemennie, amelynek hiányában stagnáció áll be s ezzel elkerülhetetlenül kapcsolódik már a hanyatlás is. Ezért olyan hivatalra van szükség, amely a törvényhozás által megállapított elvek értelmében, a tudomány haladásával és az életviszonyok változásával összhangba hozza a törvény egyes rendelkezéseit és a felmerülő hiányokon, a tapasztalatokon okulva, új intézkedések javasolásával segít. E központi országos egészségügyi hivatalra egyúttal az a feladat is vár, hogy ellenőrizze a már meglévő vagy a jövőben még megalkotandó intézmények működését, a rendeletek megtartását és helyes végrehajtását, mert a legsebbebb törvény is csak írott malaszt marad, ha kellő érvényesülése biztosítva nincsen! Az egészségpolitikai törvény ered-

menyes végrehajtása elsősorban a helyes egészségügyi adminisztráció kérdése; ezt az adminisztrációt éppen a megalkotandó országos egészségügyi hivatal, mely egyaránt tart szem előtt tudományos, orvosi, valamint emberi szempontokat, fogja megőrizni a bürokratizmus mérgező lehelietétől! E kettős hivatásnak értelmében az országos hivatal központi szerve mellett, amelynek mintaképét nagyjából a német *Reichsgesundheitsamt*-ban⁹⁾ látjuk, országosan szervezett egészségügyi felügyeletre, esetleg egészségügyi rendőrségre is lesz szükség. Hiszen minálunk a nép széles rétegeinek önf egy címezésre való hajlama – sajnos – oly kevésbé fejlett, hogy e hiányt az államhatalomnak, mindenhová elérő kezével, kell pótolnia¹⁰⁾.

Fejtegetéseimben széles alapon, sok elágazó irányban érintettem a feladatokat, amelyek az egészségpolitika terén társadalmunkra várnak. Sajnos, nem is remélhető komolyan, hogy e feladatok a közel jövőben megoldassanak. Az pedig éppen csapás volna, ha valami hatalmi tényező, bár legjobb intenciótól vezérelve, egyszerre reánk szabadítaná bármily eszesen megszerkesztett rendelkezéseit. Hiszen nem is nehéz az általam előadottakhoz hasonló vagy még nagyobb szabású keret felállítása. Annál nehezebb e keretnek megfelelő kitöltése, ami csakis alapos előkészülettel, sokirányú

⁹⁾ A német Reichsgesundheitsamt jellegét legcélszerűbben úgy világíthatom meg, ha az 1876-iki törvény idevágó részét idézem:

„Das Reichskanzleramt sowohl in der Ausübung des ihm verfassungsmässig zustehenden Aufsichtsrechtes über die Ausführung der in den Kreis der Medizinal- und Veterinärpolizei fallenden Massregeln, als auch in der Vorbereitung der weiter auf diesem Gebiet in Aussicht zu nehmenden Gesetzgebung zu unterstützen; zu diesem Zwecke von den hierfür in den einzelnen Bundesstaaten bestehenden Einrichtungen Kenntnis zu nehmen, die Wirkungen der im Interesse der öffentlichen Gesundheitspflege ergriffenen Massnahmen zu beobachten und in geeigneten Fällen den Staats- und Gemeindebehörden Auskunft zu erteilen, die Entwicklung der Medizinalgesetzgebung in ausserdeutschen Ländern zu verfolgen sowie eine genügende medizinische Statistik für Deutschland herzustellen”.

¹⁰⁾ Az egészségügyi rendőrség *Liebermann* tanár oonoeptiója, melynek a közelmúltban a budapesti orvosegyesületben tartott ünnepi előadásban adott kifejezést. *Liebermann* tanár a közegészségügyi adminisztrációt egyébként csak egy önálló külön közegészségügyi minisztérium segítségével tartja megvalósíthatónak.

szaktudás felhasználásával, de elsősorban céltudatos adatgyűjtés segítségével érhető el. Emez előkészületek elvégzésére, a szükséges adatgyűjtés országos szervezésére hivatott a Társadalmi Jogalkotás Szövetsége, hogy azután, az adatok birtokában, megkezdje a felmerülő kérdések sokoldalú megvilágítását és a különböző szakemberek, esetleg más, régi kultúregyesületek közreműködésével megteremtse azt a javaslatot, amelynek alapján majdan törvényhozásunk megalkothatja az ország jövőjének egyik legerősebb oszlopát: az egészségpolitikai törvényt!

MŰVÉSZETI SZEMPONTOK A JOGALKOTÁSBAN.

Írta: Dr. felvinczi TAKÁCS ZOLTÁN.

Ha jól fogom fel a jelenségeket, melyek a Társadalmi Jogalkotás Országos Szövetségének megalakulásához vezetnek, teljes összhangban látom velük azt az érzést, mely szerény véleményem szerint a magyar közönséget már a háború előtt áthatotta. A hadbanálló nemzetek közül talán egy sem viseli olyan nyugodtan a háború terheit, mint éppen a magyar, mert – úgy látom – nálunk már a nép szélesebb rétegeiben is kialakult, és pedig már jóval a fegyveres leszámolás előtt, az a nézet, hogy legtanácsosabb általában a német iniciatívára bízunk magunkat.

A mi különös esetünkben, azt hiszem, lényegében jogosult is ez a felfogás. Németország a szakszerűség és szervezettség hazája, míg rólunk jóformán ennek az ellenkezője mondható.

Nem titok az sem, hogy közönségünk elvesztette a közügyek iránti érzékét. Ha nem csalódom, nem is jár rosszul a lemondással. Tárgyilagosan vizsgálva a dolgokat, nagyobb intézményeinkben a természetes, következetes fejlődés hiányát kell tapasztalnunk. Ezenkívül annyira meglazítja és gyökértelenségben tartja nagy részüket a háttérükben szereplő érdekellentétek és azoknak kiegyenlítését célzó kölcsönös megalkuvások sokasága, hogy ennek folytán közvéleményünk nem is lehet. Ebből viszont az következik, hogy ott, ahol gazdasági, mondjuk, közvetlen anyagi érdekek állnak szemben egymással, nem is várható belülről a kérdések megoldása.

A helyes álláspont ilyen körülmények közt csakugyan nem lehet egyéb, mint az, hogy az erő- és időmegtakarítás elve szerint ott kezdjük a reform megvalósítását, ahol legkevesebb ellenállásra találunk: a művelődési feladatok megoldásánál.

A művészeti kérdések ezek közt is a legalkalmasabbak közé tartoznak. Különös figyelmet és teljesen akadémikus megfontolást igényelnek azonban azért is, mert amaz eszközök felismeréséhez és alkalmazásához vezetnek, melyek nemzeti egyéniségünk kifejlesztése, azaz megszilárdítása céljából közvetlenül alkalmazhatók.

A művészeti kérdések szempontjából vizsgálva társadalmi állapotainkat, sok igazság tárul fel első tekintetre, amit más területeken az egymással ellentétes törekvések kereszteződése elfed a szem elől. A művészetben ugyanis az egyéni eredmény rendszeren azonos az elvi eredménnyel. Az egyéni erő szabad és teljes érvényesülésének, fejlődésének feltételeit megteremteni annyi, mint egy elvet a maga eredeti tisztaságában győzelemre segíteni. Ezeket az elveket lehetetlen kívülről megszabni, vagy kialakulásukat döntően befolyásolni. Ami a művészetben kizárólag egyéniség kérdése, annak érintésére gondolni sem szabad.

Van azonban egy tér, amelyben a társadalom eredményesen támogathatja törekvésében a művészt, intézményekkel biztosíthatja a művészi termelés jövőjét és tételes intézkedéseket tehet az alkotó érdekében. Azt a területet értem ezen, ahol kvalitások termeléséről és védelméről van szó: a művészi nevelésnek és a szellemi tulajdon védelmének ügyét.

Mindkettőnek végső célja nemcsak általános, nemcsak az egyetemes művelődés, az emberi tökéletesedés ügyének előmozdítása, hanem amellet a legnagyobb mértékben nemzeti is. Ezáltal vethetjük meg ugyanis az életerős, fejlődésre képes egyéni magyar művészeti kultúra alapját.

A jogalkotás hatásköre a dolog természeténél fogva nagyobb mértékben terjed ki az utóbbira, mint az előbbire. Tételes törvényekkel nem fejthető ki propagatív tevékenység, ellenben biztosítható a tér, melyen az egyén szabadon mozoghat, korlátlanul valósíthatja meg magát.

A művész szellemi tulajdonát több oldalról fenyegetheti veszély, melyet a szerzői jogot védő intézkedések bizonyos mértékig el is hárítanak.

Törvényeink azonban – meggyőződésünk szerint – nem nyújtanak e veszélyekkel szemben teljes védelmet; nem eléggé hatásosak ahhoz, hogy a művész szellemi tulajdoná-

nak szentségét és ezzel együtt a művészi termelés fontosságát a köztudatban a megillető fokra emeljék és egyben művészi fejlődésünk tisztaságát biztosítsák.

Festmények, plasztikai alkotások és egyéb művészeti termékek hamisításával szemben nézetünk szerint nem eléggé hatásos és a művészet érdekét nem eléggé biztosító eljárás az, hogy a vevőt megvédjük e tárgyak eladójával szemben. Véleményünk szerint a művész kezevonása semmivel sem kisebb jelentőségű a kézírásnál és hamisítását ép oly üldözendő cselekvénynek kell tekinteni, mint az okirat-hamisítást.

A művészi invenció illetéktelen, üzletszerű kihasználása pedig legalább is oly szigorú szempontból bírálendő, mint az ipari szabadalomé.

A hamisítványok forgalombahozatala, sőt egyszerű megtűrése is egyik legnagyobb akadálya annak, hogy a művészet megértése a közönségben gyökeret verhessen. A védekezés leghatásosabb eszköze az volna, hogy a hamisítványok megállapítására illetékes fórumok szerveztessenek, melyeknek feladata lenne ez üldözendő tárgyak elbírálása, azaz szemeltartása és elkobzása.

Fontos kérdés a szellemi tulajdon védelme abban az esetben is, mikor a műtárgy maga már nem tartozik a művész tulajdonába. A helyes álláspont ebben a kérdésben is az, hogy az igazi műtárgy sem meg nem semmisíthető, sem meg nem másítható.

A művészi alkotásnak oly védelemben kell részesülnie, mint a művész személyének, melyhez elválaszthatatlanul hozzátartozik, még akkor is, ha idegen tulajdonba kerül.

A művészet érdeke megköveteli, hogy a műtárgyak ne essenek adóztatás alá. Ez a kedvezmény azonban csak a köz szempontjából jogosult. Oly gyűjtemények tehát, melyek nagyobb közművelődési tényezőknek tekinthetők, adómentességük fejében arra kötelezhetők, hogy ha magántulajdonban vannak is, álljanak bizonyos mértékig a nagyközönség rendelkezésére.

A művészet ügye általában nem magánügy. A népnek joga van minden művészethez, akkor is, ha nem tud érte anyagi áldozatot hozni. A művészet nagygyá és nemessé tehet egy társadalmat. Hiánya megbosszulja magát és – amint,

sajnos, magunkon tapasztalhatjuk, háttérbe szorítja a népeket, megfosztja őket az érvényesülés lehetőségétől.

Elérkezett valóban az ideje, hogy a művészetet közkinccsé tegyük és pedig nemcsak az ábrázoló és díszítő művészetet a gyűjtemények megnyitása által, hanem a zenét és a színházat is. A törvényhozás gondoskodhatik arról, hogy a szegény ember ne legyen kénytelen alacsony színvonalú élvezetekkel beérni és a műveletlenség lenyűgöző állapotában maradni, hanem juthasson hozzá minimális áldozat árán a zene és színművészet legnagyobb alkotásaihoz is. Magas színvonalú műveltségről, a társadalom minden rétegét átható nagy stílusérzékről csak akkor lesz szó nálunk, ha a jogalkotás ezeknek az egyetemes emberi jogokból folyó követelményeknek eleget tesz és belátja, hogy a művészi nevelés mennyi erőt, mennyi öntudatot visz a társadalomba, míg ennek hiánya keservesen bőszi a meg magát és megakadályozza a néplélemben szunnyadó nemesebb hajlamok kifejlődését.

A történetivé vált műtárgy a műemlék, mely erkölcsileg nemcsak az alkotónak, azaz a tulajdonosnak, hanem az egész emberiségnek, azaz az országnak is tulajdona. A műemlék nyilvántartandó és épsége megvédendő mindenkivel, még a tulajdonossal szemben is.

Tudjuk, mivel tartozunk e téren a Műemlékek Országos Bizottságának. Az ingó műemlékek védelmének ügye is szinte annyira érett már, hogy az országgyűlés elé kerüljön.

A jogalkotás azonban feladatának tekintheti az egyén jogainak és szabad fejlődésének érintése nélkül azt is, hogy a hazai területen és a mi sajátosságainkból természetsszerűleg kifejlett művészeti, különösen népművészeti, illetőleg iparművészeti termelést védelmébe vegye, annak fennmaradását, természetes fejlődését, megtermékenyítő szerepét biztosítsa. A törvényhozás intézményesen gondoskodhatik arról, hogy a különböző vidékeken kifejlődött művészi iparágak jellemző és tanulságos formái nyilvántartassanak, megőriztessenek és a legforgalmasabb helyeken a közönség szeme elé kerüljenek. Sűrűn látogatott helyiségek, épületek fenntartói egyenesen kötelezhetők arra, hogy a közönség ízlésének, művészi érzékének nevelésére szolgáló tárgyaknak helyet adjanak.

Alaptétel gyanánt fogadhatjuk el, hogy a házi ipart folytató és ezzel iparművészetet termelő nép nem szokott Ízléstelenséget, illetőleg művészetellenes dolgot elkövetni.

A művésziatlenség, az ízléstelenség kívülről szokott a nép közé kerülni, a tömegigényeket kielégítő ipari termelés által. E nagytermelés jellemző sajátása nálunk, hogy semmi igazi, önzetlen művészi ambíciónak sem enged szabad érvényesülést és ahelyett, hogy a nagyközönség művészi érzékének fejlesztésére törekednék, kizárólag a keresletet tartja szem előtt s hajlandó a legnagyobb ízléstelenség előállítására is, ha azt tapasztalja róla, hogy kelendő.

Ezen a ponton ugyancsak jogosult a törvényhozás arra, hogy a művészeti kultúra fejlesztése szempontjából beavatkozzék és ellenőrző hatóságot állítson fel, mert itt nyilvánvaló, hogy 'ezáltal az egyéni kvalitások és törekvések nemcsak hogy semmi bántalmat sem szenvedhetnének, hanem ellenkezőleg, hatásos támogatásban részesülnének.

Németországban a művészeti szempontoknak az ipari termelésben való érvényrejuttatása céljából hatalmas egyesülés alakult Werkbund név alatt, mely a gyakorlat és elmélet embereit, különösen az előbbieket, művészeket és ipari vállalkozókat, közös zászló alatt egyesíti.

Az egyesület oly hatásosan működik, hogy kénytelenek voltak behódolni előtte és ellenszer gyanánt utánzásához folyamodni Angliában is. A kitűnően bevált intézményről példát vehetnénk mi is. Példát vehetnénk róla úgy is, mint általában az önkormányzat elvének egyik legszerencsésebb megvalósulásáról.

Még könnyebben volna megvalósítható az az elv, mely szerint a közcélra szolgáló építészeti és minden egyéb fajta ipari alkotások létrehozásánál a művészeti szempontok szigorú szem előtt tartása megköveteltessék. A középületek és azok felszerelése legyenek művészi alkotások; fejtsenek ki irányító hatást a közönség ízlésének fejlődésére, a sajátos nemzeti művészet kialakulására.

A gyökeres átalakulás, a szerves és következetes fejlődés azonban természetesen csak akkor állhat be, ha nem elégszünk meg az ellenőrzés, a korlátozás és tisztogatás szerepével, hanem mélyreható intézkedésekkel igyekszünk bevinni a művészetet az élet minden nyilatkozásába. Ezért a

művészet tanításának elsőrendű helyet kell juttatnunk az iskolában.

A rajztanítás reformját folyamatban levőnek tekinthetjük. A kézügyesség elérését célzó régi rendszer érvénye megszűnt s helyette egyre tudatosabban megy át a gyakorlatba a látni tanítás elve, melyet természetesen fenntartás nélkül valunk magunkénak. Szükségesnek tartjuk azonban, hogy a látás fejlesztésére törekvő rajztanítás az elemi és középiskolákban, különösen az utóbbiaknak felsőbb osztályaiban, kötelezővé tétessék. Ezáltal ugyanis, nemcsak az általános műveltség művészi irányú fejlesztését mozdítanak elő, hanem egyáltalában rendszeres felfogásra, logikus gondolkodásra nevelnök az ifjúságot. Jogunk van feltenni azt is, hogy az általános rajztanulás a művészi pályára menők egészségesebb kiválasztására vezetne. Az elemi és középiskolákra vár azonban az intenzív rajztanítás mellett még a művészi érzék fejlesztése a környezet, az élet megfigyelése által is. Az a feladat vár e tekintetben az iskolára, hogy a művészeti formák, stílusok fejlődésének, a művészettörténetnek megfelelő tanításával, a legkülönbözőbb formáknak művészeti szempontból való elemzésével életszükségletévé tegye az ifjúságnak, hogy a környezetében található művészetet fenntartsa, amennyiben lehet a jövő fejlődés alapjává tegye, valamint felismerje és megvalósítsa azokat a művészeti lehetőségeket, melyeket az élet, a környezet, a berendezkedés, a különböző hivatások teljesítésére szolgáló eszközök előállítására stb. nyújtanak. Szóval, oly nemzedékeket neveljen fel az iskola, melyek elemi feladatuknak fogják tartani, hogy az élet minden nagyobb nyilatkozásába művészetet vegyenek.

Voltak már népek, voltak korszakok, melyek fényesen bizonyították, hogy egy-egy nagy művészeti hitvallás át tudja hatni az ember minden ténykedését. Gondoljunk csak az antik görög és római világra, gondoljunk a gótikára, a renaissancera, vagy a nagy keleti népekre, melyek stílusérzék szempontból ma is első helyen állnak. Igaz ugyan, hogy iparuk nagyrésztben ma is kézművesség. Ez pedig voltaképpen el sem határolható a művészettől.

Az élet azonban ma már megköveteli, hogy a kéziipar engedje át fokozatosan a teret a gyáriiparnak. Az utóbbi

pedig a munka természete, eszközei és nagyrészben anyagának változása folytán új művészeti elveket, új stílust fejleszt ki, a legnagyobb és a legkisebb méretű alkotásokban egyaránt.

Ez új követelményekkel szemben fogékonnyá kell tenni a jövő nemzedéket már az iskolában. Az ellenőrző közegek, a városi tanácsok kebelében alakított szépművészeti bizottságok működése illuzórius, ha e bizottságok nem állanak ifjúságtól kezdve hivatásukra nevelt emberekből.

A művészet és általában a művelődés, illetőleg az emberi fejlődés sorsa az egyéniségek sorsán fordul meg. Amit az egyéniség elpusztításával, vagy csak pusztulni hagyásával is veszítettünk, azt semmiféle ellenintézkedéssel vagy gyógyszerrel sem tehetjük jóvá. Az egyéniség pedig a természetes környezeten és az iskolán alapszik. Gondoskodjunk róla, hogy az iskola arra neveljen, amire az embert természetes környezete predesztinálja. Feleljen meg az iskola annak a célnak, mely felé a magyar társadalmat természetes energiája hajtja. Fejlessze ezt az energiát a helyesen megválasztott művészeti szempontok érvényesítésével is. Hasson oda, hogy Magyarországon a művészi alkotásra hivatott egyéniségek a társadalmat átható szellemben magukra ismerjenek.

A fentiekben röviden érintett kérdések igen gazdag irodalmának ismertetését a részletmunka számára tartom fenn. Egyelőre a következő dolgozatokra hivatkozom: Br. Forster Gyula, A műemlékek védelme a magyar és a külföldi törvényhozásban (Budapest, 1906); Törvényjavaslat az ingó műemlékek védelme iránt (Budapest, 1911); Alexander Bernát, Művészet, a művészet értékéről, a művészeti nevelésről (Budapest, 1908); Várdai Szilárd, Az Orsz. Magv. Képzőművészeti Főiskola története (az iskola 1909-1910. évi értesítőjében); Werkbund-Schriften (Jahrbuch 1913-1915 des deutschen Werkbundes); Fr. Naumann, Werkbund und Weltwirtschaft; P. Bruckmann, 'Werkbund und Industrie'; W. Riezler, Die Kulturarbeit des deutschen Werkbundes; Englands Kunstindustrie und der deutsche Werkbund (1916). (Valaimennyi a Werkbund kiadásában Werkbund-Schriften cím alatt). Osterrieth, Kunst und Recht (Berlin, 1917).

TÁRSADALMI JOGALKOTÁS ÉS NEVELÉSÜGY.

Írta: Dr. IMRE SÁNDOR

A nevelés csak annyiban éri el célját,
amennyiben az élet viszonyainak meg-
felel. *Eötvös.*

I. A *társadalmi jogalkotásnak* az az alapgondolata, hogy a társadalom életét szabályozó törvények valóban a társadalom életéből nőjjenek ki.

Ez a minden téren természetes követelmény a nevelés ügyében magából a nevelés mivoltából következik. A nevelés ugyanis mindig a jövődőt készíti elő, néha tudatosan, sokszor önkéntelenül. Akik ebbe a munkába igazán belegondoltak, azok soha sem elégedtek meg azzal, hogy egyszerűen tovább adják a már kialakult ismereteket és fenntartsák az éppen meglévő műveltségi állapotokat, hanem a nevelés eredményeként azt várták, hogy az egyén és a közösség a művelődés útján feljebb emelkedjék; nem is csak várták, hanem ezzel a határozott céllal dolgoztak, mert a tudatos nevelés éppen ezt az emelkedést akarja előmozdítani. Evégre a nevelőnek keresnie kell a munkája legjobb módját, a siker lehető biztosítékait. E keresés juttatta az elmélkedőket már az ókorban az egyéniség jelentőségének felismerésére; azóta soha sem szűnt meg az a követelés, hogy a nevelés egyénies legyen. Akik pedig a nevelésnek az egyénen túl terjedő hatásával is törődnek, mert a nevelésben a közösség (emberiség, társadalom) életének a jelenségét látják s a nevelés és a közösség viszonyát tartják egyik alapvető kérdésnek (szociális pedagógia): azoknak is el kellett jutniuk ahhoz a bizonyossághoz, hogy a nevelés csak akkor töltheti be feladatát – Széchenyi szavával: az emberi nem szebbítését, azaz tökéletesítését, – ha az egyetemes közösségnek egyes, határozott, egyéni alakulataihoz gondosan alkalmazkodik (nemzetnevelés). Az egyéniesítésnek ez a követelménye idézett elő széleskörű lélektani kutatásokat

(gyermeklélektan, az ifjúkorra vonatkozó kutatások, az egyéni különbségek lélektana): ismernünk kell azt, amit fejleszteni akarunk. Az egyén fejlődését csak akkor segíthetjük az előttünk levő cél felé, ha ismerjük az állapotát s ahhoz szabjuk a lépéseinket; ez magában a sikernek nem biztosítéka ugyan, de olyan feltétele, amely nélkül a többi – sok – feltétel hiábam volna meg. Így van ez a nemzeti egyéniség nevelésével is; a nevelő szeme előtt ott lehet a cél: az eszményi társadalom, azaz a kifejlett személyiségekből álló, teljesen kifejlett nemzet, de ezt a célt soha sem közelíthetjük meg, ha az embereket és a viszonyokat nem olyanoknak nézzük, amilyenek. Ebből következik, hogy a nevelésnek mindenkor a jelen állapotához kell illeszkednie; tehát a nevelés ügyének intézésében mindig az tartoznék megszabni az irányt: mi a szükséglet?

Az emberek és a viszonyok azonban folytonosan változnak s ezzel együtt a nevelési szükségletek is módosulnak. Ezeket tehát nem lehet egyszersmindenkorra megállapítani, sőt még csak huzamos időre sem. Az alakulás szakadatlan; ha azt akarjuk, hogy nem pusztán változás, hanem folytonos emelkedés legyen, akkor ettől az alakulástól a nevelésnek nem szabad elmaradnia, a megállapítható változásokra a megfelelő nevelési intézkedéseknek nyomban következnök kell. Annál inkább, mert ezeket a változásokat bizonyos részben maga a nevelés idézi elő s ha mégis megengedjük, hogy a fejlődésnek már túlhaladott fokán maradjon, akkor a nevelés a haladás segítése helyett önkéntelenül, de szükségképpen kerékkötővé válik, fejlesztés helyett legfeljebb a réginek őrzésében merül ki s egy idő múlva csodálkozva nézheti az újnak erőszakos előnyomulását. Egyéneknek és a közösségnek, a nemzetnek pedig az volna az érdeke, hogy semmi erőszakos változtatásra ne legyen szükség; ezért a nevelésnek az a kötelessége, hogy a viszonyok folytonos változásával párhuzamosan folytonosan újjáalakuljon, a gyakorlati szükségletek szerint a részletekben fokozatosan megújuljon. Ezt a követelményt fejezte ki *Eötvös* akként, hogy „nevelési törvény nem lehet soha más, mint ideiglenes” (Beszédék II. 281-2).

És hozzá tehetjük: nemcsak a törvény nem lehet állandó, de egyáltalában igen bajos a nevelés ügyében egye-

temős érvényű, mindenütt egyaránt üdvös rendelkezéseket tenni, mert a nemzet részeinek a fejlettsége soha sem azonos, a fejlődés nem egyenletes, azaz egy-egy nagyobb körben nem egyszerre és nem ugyanabban a részletben nyilvánul. A nevelésnek az a fokozatos megújulása, az új helyzethez való állandó alkalmazkodása tehát rendkívüli változatosságot jelent s az intézők részéről nagy éberséget követel. Ez a követelmény nem is teljesíthető másként, csupán akkor, ha az ország mindenik pontján, a nemzet mindenik részében ott ismerős emberek állandóan végzik a megfigyeléseket, gondosan gyűjtött adatok szolgálnak alapjául az újabb meg újabb megállapításoknak és ekként az adott viszonyokhoz, meg a fejlődés így felismert irányához alkalmazott intézkedéseknek. Csak ezen a módon szűnhetik meg az az ezeréves és jórészt igaz panasz, hogy az iskola az élettől idegen.

II. Ez az egész eddigi gondolatmenet – íme – a hozzáértő számára nem tartalmaz semmi újat s magában nem indokolja, hogy ezt a határozottan nevelésügyi szemlélődést, anyaggyűjtést miért nem végzik el a tisztán nevelésügyi társaságok vagy éppen maga a közoktatásügyi minisztérium, miért kelljen ezt a munkát a „társadalmi jogalkotás” általános mozgalmához kapcsolni.

Erre a kérdésre most könnyebb elfogadható feleletet adni, mint a háború előtt lett volna. Eddig nagyon elkülönülten állottak egymás mellett az egyes munkakörök s egészen félre esett az útból, mint valami alsó rendű munka a nevelés. Most nyilvánvaló, hogy a nemzet életének valamennyi mozzanata kapcsolatos a többivel, így semmi sem nézhető magában és nem hagyható ki a számításból. A nevelés ügyét egyre többen látják ma abban a tágabb keretben, amelybe tartozik: az egyetemes művelődési politika keretében. A művelődési politika nemcsak a nevelésügyet foglalja magában, aminthogy a nevelés sem csupán az iskola dolga. Ezért, ha valóban a mai viszonyoknak megfelelő nevelésre törekszünk, ennek előkészítésére nem elég a hivatásos nevelők munkája. Ahogyan a közgazdaság kérdését ma a legelvonultabb tudóst is érintik és érdeklik, mert látja, hogy az közügy, azaz mindnyájunk ügye, éppen úgy kellene

a nevelés közügy voltát is átértenie s intézése iránt érdeklődni mindenkinek, aki a nemzet sorsával törődik.

Ezt az értésen alapuló érdeklődést nagyon óhajtani kell, mert a nevelési szükségleteket nem egyedül a nevelők látják, sőt a szükségletek nagy részét ezek nem is látják. Az elmélet embere néha azért nem, mert elvi magaslatán az élet gyakorlati követelményeivel nem gondol; máskor azért nem, mert látását esetleg egyoldalú álláspontja irányítja vagy színezi. A gyakorlati nevelő meg igen sokszor azért nem veszi észre az új szükségleteket, mivel az iskolai munka és életének egyéb körülményei a látókörét megsűkítik; meg azért sem, mert jórészt az ő munkájának a minőségéről van szó, hiszen ez a szemlélődés a szükségletek és a teljesítmények állandó egybevetéséből áll, már pedig igen kevés ember tud elfogulatlanul ítélni, mihelyt őt is közvetlenül érintő kérdés merül fel. A helyes Ítéléshez minden oldalról való szemlélés kell; közdologban erre sem egyetlen ember, sem sok, de egyféle ember nem való; a munka jóságát nemcsak a munkás Ítélni meg, hanem szava van ahhoz mindenkinek, akit az eredmény érint. A nevelési szükségleteket csak akkor állapíthatjuk meg lehetően pontosan, ha összevesszük mindazt, amit a magok nézőpontjából az elmélkedő és a gyakorlati nevelők, meg az orvosok, ügyvédek, bírák, a sokféle tisztviselő, gazdák, technikusok, művészek, kereskedők, iparosok stb. stb. magokon és másokon észleltek, saját működésük terén megfigyeltek. Az eredményt bizonyára csak az szűrheti le, akinek átfogó tekintete van s aki mindezek adatait határozott szempontból mérlegelni tudja. De kellő anyagot szerezni csak sokféle ember együttes munkájával lehet.

S erre az együttes munkára az újabb időben erősödött is a reménység. Azt tapasztaljuk, hogy a nevelés ügye iránt különböző, nem pedagógiai okokból egyre szélesebb körű érdeklődés támad. Ebben felettébb örvendetes, hogy jóformán mindenféle foglalkozású emberek, ha a mai viszonyokon változtatni kívánnak, az észlelt bajok mélyére nézve az embereket szeretnék megváltoztatni s az új nemzedék gondozásában, vagyis a nevelésben keresik a gyökeres orvoslást, így van ma komoly érdeklődés a nevelés iránt a mindenrendű tanítókon és a papságon kívül számos katonában,

közgazdában, orvosban, jogászban, művészből, kereskedőben, gyárosban és másokban, éppen nem utolsó sorban az egyszerű sorsú iparosokban, gazdálkodókban, munkásokban is, akik saját életükön tapasztalják a nevelés minőségének a hatását. Ez az érdeklődés hát valóban örömdetes. De nem kevésbé nyugtalanító az a tapasztalat, hogy ha vannak is tiszteletre készítő kivételek, jóformán mindig csak egyoldalú tekintetek érvényesülnek, egyetemes, művelődési szempontok kevésbé. Ezért ma nagyjából ellentétes szempontjaik miatt csak éleikkel érintkeznek a neveléssel törődő és foglalkozó, különböző körök (a katonai, művészeti, gazdasági stb. nevelés, gyermekvédelem emberei, fiataloké, bírósága), mind támadja az iskolát a maga különleges álláspontjáról. Természetes, hiszen nem egyetemes szemlélet, hanem szűk, egyoldalú tekintet az irányadó. Pusztán személyes hajlandóság visz arra felelőtlen egyeseket, hogy a másik terület iránt, is érdeklődjenek, egymás munkáját figyeljék, tapasztalataikat osszessítsék; így aztán a nevelés ügyében valami belső egységről, egyöntetű munkáról, kölcsönös segítésről és kiegészítésről szó sem lehet.

Annál kevésbé, mert még a hivatásos nevelőket is vastag falak választják el egymástól, s a nevelés ügye a közoktatásügyi minisztérium különböző ügyosztályaiban, meg a különböző minisztériumokban mindig csak mint részlet szerepel; az egész nevelésügynek egyetemes összefoglalására nincsen szervünk! Ezért nem is lehet másként, csak úgy, hogy mindenféle nevelésügyi intézkedés részleges megfigyelésből ered és részleges célzatú; jó, ha a különböző intézők nem egymás ellen dolgoznak.

Ez az állapot különösen azért szomorú és veszedelmes, mert ott, ahol a művelődés ügyének minden kérdését a legmagasabb nézőpontokból kellene tárgyalni, ahol lehetne a részek között összehangzást teremteni, ahol mindenféle szükséglet szóhoz juthatna és érvényesülhetne: az országgyűlésen egyetlen ügyel sem törődnek olyan kevésbé, mint a művelődés ügyével. Nem tehetnek róla, nem tudnak hozzá, s az a kevés, aki tud és szokott is a művelődés ügyében szót emelni, még annyit sem ér el, hogy a lapok tudósításában eféle is benne legyen.

Mindez bizonyára eléggé megokolja, hogy szükség van olyan társulásra," amelyben az életet különböző oldalakról szemlélő, a viszonyokat ismerő vagy megismerni törekvő emberek a művelődés kérdéseivel is foglalkoznak. Nekünk, nevelőknek, ha hivatásunkat teljesen be akarjuk tölteni, a nevelés jobb rendjének a kialakítása érdekében, szükségünk van mindazok támogatására, tájékoztató és segítő, együttes munkájára, akik a nevelés erejét felismerték s a saját területükön az eddiginél jobban érvényesíteni szeretnék. Hiszen a területek érintkezése kölcsönös és minden, szélesebb körű kérdés átnyúlik másik területre is. Ennek igazolására elegendő egyetlen példa. Ma azt kívánjuk, hogy az új nemzedék erős testű, mindenképen egészséges legyen. Ez nem érhető el magával az iskolai testgyakorlással, sőt a még olyan bőven folytatott testi neveléssel sem, mert egész sereg egyéb feltétele van: a szülők testi minősége, a táplálkozás, a lakásviszonyok, az életmód, a szülők vagyoni és értelmi állapota; itt tehát a nevelés egyik részletkérdése nemcsak a közművelődés általános kérdésével van kapcsolatban, hanem a házasságkötés szabályozása, a közegészségügy, közélet, építészet, közrend, erkölcsrendészet, a gyermekmunka kérdéseivel, az egész társadalmi politikával szorosan érintkezik. S számos más példa igazolhatja, hogy egy-egy kisebb ügynek is mennyi oldala van és milyen különböző tekintetekre van szükség a helyes megítélés és helyes elintézés céljából. Ez az oka annak a meggyőződésnek, hogy nemcsak általában a művelődés, hanem a szorosabban értett nevelés ügyének törvényes elrendezésében is különféle szakértők és mindenféle nyílt szemű ember együttes munkálkodása csak a közügy kárával mellőzhető.

Különösen ma. A nevelésünk nem maradhat olyan, amilyen eddig volt, mert az élet más. Azt azonban, hogy a nevelés milyen legyen, hol és mit kell módosítanunk, újjá vagy egészen újonnan szerveznünk, azt senki egymaga meg nem mondhatja, ki nem okoskodhatja. A mai szükségleteket minden irányban kielégítő, az élet viszonyainak megfelelő, tehát a fejlődést segítő nevelést nem lehet másként megteremteni, csak úgy, ha magát a közönséget is bevonjuk a szükségletek megállapításába. Nem tudom, volt-e már valaha ekkora szükség arra, hogy a nemzet bizzék az életét szabályozó törve-

nyék, az életét irányító intézmények jóságában? Azt azonban tudom, hogy a nevelés terén ez a bizalom teljesen hiányzik, pedig a nevelés sikerének a bizalom volna az egyik feltétele. S el kell ismernünk, hogy ez a bizalmatlanság jogos is: eddig a közönségnek nem volt szava abban, hogy az iskola, a nevelés milyen legyen. Véleménye volt, ez a vélemény meg is szólalt, de nem érvényesült. Az iskolai reformtörekvések története azt bizonyítja, hogy még a gyakorlati nevelők véleménye is alig-alig hatott a nevelés alakítására. Ezért ismétlődnek aztán az újító törekvések újra meg újra, évtizedeken át jóformán azonosan. És ezért nem lehet benn az iskolában nyugodt, békés a munka, mert a mindenrendű tanítóság nagy részében nincs meg az a meggyőződés, hogy a mai szervezetben igazán jó munkát végezhet. A nevelés ügyében tehát, ami nem az iskola, hanem a nemzet ügye, nem a nevelők, hanem mindnyájunk érdeke, valóban törekednünk kell arra, hogy közvéleményt teremtsünk s a tennivalókat sok oldalú, közös vizsgálódásból vonjuk le.

III. Ha most már határozottan meg akarom jelölni, amit ezen a területen a Szövetség feladatának látok s amit tőle remélek, röviden azt mondhatom, hogy elő kell készítenie olyan *köznevelési törvényt*, amely egységesen, azaz egyöntetűen együvé foglalja mindazt, ami most a gyermekekre, ifjúságra, a szellemi művelődésre vonatkozóan sok, külön-külön törvényben van, avagy törvényesen szabályozva sincs. Tehát itt együtt kellene lennie az anya- és csecsemővédelem, gyermekvédelem, kisdedóvó intézetek, az általánosan művelő iskolák és szakiskolák, testnevelés, katonai nevelés, gyermekmunkások, fiatalok bűnösök és a pártfogó intézmények, fogyatékos érzékszervűek és gyengeelméjűek kérdésének, valamint az iskolán kívüli oktatás (szabadoktatás), közkönyvtárak, közművelődési egyesületek s általában a népművelés mindennemű kérdésének. Ez a nem teljes felsorolás is mutatja, hogy ez a terület rendkívül széles, ilyen törvénynek az előkészítése tehát nem csekély munka s hogy itt nem egyszerűen arról van szó, amit rendszeren közoktatásügynek szoktak mondani. Ez csak mint részlet, ámbár középponti részlet, foglalna helyet az egyetemes köznevelési törvényben, amely a nemzet ifjú sarjadékainak az életét, testi és szellemi kifejlődését, minden irányú védelmét, a

nemzeti élet művelődési követelményeinek kielégítését és a felnőttek állandó továbbművelését akarja biztosítani. Világos, hogy éppen a felettebb szétágazó szükségletek követelik a nemzet minden rétegének nemcsak megfigyelését, de meghallgatását is; enélkül lehet a törvény nagyon jóindulatú, még teljesen rendszeres is, az élethez való simulása még sem volna biztosítva.

Ebben a törvényben, tehát már az előkészítésében is, fontos az az alapelv, hogy mivel a nevelésnek állandóan a fejlődést kell segítenie, a törvény csak a kereteket, elveket állapítsa meg s hagyja szabadon az utat a részletekben való folytonos megújulásra. Csak így lehetséges a szükségletekhez való újabb meg újabb alkalmazkodás és ekkor a törvény nem lesz akadálya a kívánatos, sőt sürgető szervezeti újításoknak vagy pótlásoknak, mint sokszor ma. Azaz a törvény ne merevséget teremtsen, hanem a fejlődés szabadságát biztosítsa.

Ha a Szövetség e törvény előkészítését kellő gonddal végzi, eközben tisztázza azt a kérdést, vajjon nem veszedelmes-e a nevelés ügyében minden általánosítás és egyformásítás, nem akkor töltik-e be a művelődés intézményei, a nevelésre vonatkozó mindennemű rendelkezések a feladatukat, ha az ország mindenik vidékén, a lakosság mindenik részében a különleges viszonyokat tartják szemmel? Ez ugyan voltaképpen nem is vitás kérdés, de sokszor elvétjük a helyes utat. Azért szükséges elterjednie annak a felfogásnak, hogy miként a köznevelési törvénynek, magának a nemzet nevelésének is egységesnek kell lennie, de a nevelés egysége nem egyformaság, hanem egyöntetűség; nem a részek sajátosságait akarja eltüntetni, hanem a változatosságban az egybehangzást kívánja létrehozni, a sokféleséget igyekszik közös munkára egyesíteni.

Ennek a módját csak úgy találhatjuk meg végre, ha alaposan elkészítjük az egyes vidékeknek, a lakosság egyes részeinek nevelésügyi állapotrajzát, vagyis az egyes vidékek közállapotait, társadalmi osztályok közviszonyait abból a szempontból figyeljük meg: miféle sajátos körülmények között folyik ott a szellemi és anyagi művelődés, mik ott a nevelés sajátos feladatai a nemzeti élet egyetemes érdekében?

Ezt a munkát – egy-két egészen apró próbálkozást nem számítva – tudtommal senki sem végzi. Pedig immár elodáz-

hatatlanul szükséges; most, a háború okozta viszonyok között egyenesen égetőnek mondhatjuk. Fontosságát néhány, részletesen ki nem fejtett példán mutatom be.

Kezdem azon, ami egész beszédem alapja, hogy a nevelés tennivalói azon fordulnak meg: milyenek az emberek. Erről nem lehet általános érvényű képet rajzolni, mert vagyoni helyzet, társadalmi osztály, felekezet és más tényezők nagy és sokféle különbséget okoznak az értelmi, erkölcsi, egészségügyi fejlettség és a fejlődési lehetőségek tekintetében. A háború nagy mértékben alakított és még mindig alakít bennünket, de korántsem egyformán. A nemzetnek valamennyi tagja teljes kifejlődésére van szüksége, a művelődés szervezésének erre kell törekednie, lehetetlen tehát evégre mindenütt és mindenkire nézve azonos intézkedéseket tenni.

Ma sokszor emlegetik, még az országgyűlésen is szóba került már, hogy a nemzet tagjaiban nem egyforma az állam iránt való érzés és a nemzeti együttérzés; sürgetik a kellő nevelést (állampolgári nevelés, nemzeti tudatosságra valló nevelés). De egészen meddő dolog lenne valami általános intézkedést tenni, hiszen nyilvánvaló, hogy – újból ezt emlitem – ily nevelés iránt nagyon különböző a fogékonyság a társadalmi, felekezeti, nemzetiségi, műveltségi különbségek szerint; a háborúban részünkévé vált sors és a most szerzett tapasztalatok a mindig meglévő különbségeket még tetemesen meg is növelték s a közös célra való eljuttatásnak nem lehet mindenkire nézve azonos a módja, tehát a szabályozása sem.

Arra, hogy vájjon az országban hol, milyen iskola kell, nem mond eleget az országos statisztika az iskolák számáról, a közműveltségről, mert csak a hely és a vidék sajátos viszonyai döntenek el, hogy a lakosság összetétele, a társadalmi viszonyok észlelhető alakulása, az ottani élet gyakorlati követelményei miatt melyik iskolafaj (tudományos középiskola, szakiskola, polgáriskola stb.) szolgáltassa ott a nemzeti művelődés fejlődését.

Erre nézve szükséges tisztában lenni az egyes művelő intézmények értékével s evégre meg kell figyelni az eredményeket: miként alakú a valamely vidék élete az ottani nevelés hatása alatt; ebből következik az újabb intézkedések iránya.

A klasszikus és reális tanulmányok művelő erejéről (a gimnázium és reáliskola régi versengéséről) nem gyűléseken és íróasztalok mellett lehet igazán dönten, hanem az életet kell nézni: milyen emberek, milyen polgárok az egyiknek és a másinak a neveltjei, lehet-e köztök egyik vagy a másik iskolafaj javára vagy hátrányára határozott különbségeket tenni s ha lehet, miben?

Mai életünknek legnagyobb kérdései között ott van a többtermelés. Jellemző, hogy különösen a termelés szakemberei hangoztatják, mily nagy szerepe volna ebben nevelésünk átalakításának. Remélhetőleg készülnek is az illetékes helyeken a megfelelő tervek erre nézve. De kétségtelen, hogy ezek megint csak akkor lesznek célravezetők, ha mindenik vidékhez teljesen alkalmazkodnak, megállapítva, hogy melyik helyen mire, milyen fajta munkára lehet és kell ránevelni az embereket, melyik munkakörben az embereknek miféle fogyatkozásai miatt nem lehet eleget termelni. Így nemcsak a termelő munka jó végzésének a feltételeit, hanem a többtermelés állandó biztosításának a feltételeit, egész közgondolkodásunk reformját is létre hozhatnók. Így p. o. nem elégednénk meg azzal, hogy az Alföldön mezőgazdasági nevelést szervezzünk, hanem arra is gondolnánk, hogy ott a nép hány hónapot tölt dolog nélkül, mikor nincs mezei munka, tehát mennyi erő és idő vész kárba.

Eféle kérdéseket bőven lehetne még említenem, de csak egyet hozok még fel: a növevelésnek most oly nagy kérdését. Kétségtelen, hogy ezen a téren nagy kötelességeink vannak, de ezeket nem lehet sem pusztán elvi alapokon, sem érzelmi alapokon jól elvégezni, hanem csak az életviszonyok parancsa szerint. Tehát megint csak széleskörű szemlélődés és mérlegelés döntheti el mindazokat a részletkérdéseket, amelyek itt felmerülnek. Nem kell részleteznem, hogy ebben az ügyben a háború tapasztalatai, de a most felmerült szükségletek is képtelenséggé teszik, hogy a háború előtti, sokszor bizonytalan, gyakran értetlen állásponton maradjunk. A növevelésnek mindenik társadalmi osztályra nézve külön is nagy kérdései éleződnek most ki; ezeket csak a társadalmi viszonyok részletes megállapítása után lehet jól megoldani.

S ha még ehhez hozzá teszem, hogy a növevelésnek okos,

az élethez alkalmazkodó szervezése, meg az egész nevelés gondos rendezése elejét vehetné bizonyos foglalkozási ágakban a munkaerők túlságos bőségének, másutt a hiányának, vagyis a társadalmi bajok egyik nevezetes forrásának, azt hiszem, nem kell folytatnom annak az igazolását, hogy valóban nemzeti életünk követelménye: megállapítanunk egyes vidékeink, társadalmi, osztályaink műveltségi állapotát, művelődési szükségletét, az életkörülmények nevelési követelményeit értelmi, erkölcsi, egészségügyi tekintetben, a munkára való képesség, összetartozás, közös munka, szóval az egyének és a nemzet java érdekében.

Ezek a *megállapítások* (állapotrajzok) első sorban feltárnák az óhajtott egységes köznevelési törvény szükséges alapjait, a törvényt tehát életrevalóvá tennék; mivel pedig éppen az alakulás folytonossága miatt az ilyen szemlélődésnek állandóan folytonia vagy legalább is sűrűn ismétlődnie szükséges: meg lehetne látni a mai és ezutáni rendelkezések hatását (nem az országos statisztikából, hanem a részleteknek egyenként való megfigyeléséből, pl. mi lesz a hatása teszem Kúnszentmiklós népére annak, hogy ott főgimnáziumot csináltak); ezen az úton igazán folyamatossá válhatnak a részletekben való, csaknem észrevétlen, megújulás és eleje vétetnék a művelődés fejlődésében a megakadásnak, tehát a rázkódással járó tovább-indulásnak.

De nem csupán a törvényalkotás és a legfőbb fokon való rendelkezések, hanem a szervezetnek mindenik részében folyó élet nyerne ezekkel a rendszeresen folytatott tanulmányokkal. Ezekből ugyanis kiderülne, hogy a nemzeti élet valamennyi szükségletét milyen *köznevelési szervezet* elégíthetné ki, azaz milyen kapcsolatba kellene hozni egymással a köznevelés különböző szerveit (iskolák és egyéb intézmények); e nagy szervezeten belül milyen *iskolaszervezet* volna jó, azaz milyen iskolafajok és mily tagozással tudnák az egész nemzetet mai helyzetének megfelelően előbbre vinni; miféle *ismeretek* hiányosak ma közöttünk, tehát milyen irányban kellene alakítani a tanulmányi rendet; s milyen *nevelésre*, az erkölcsi felfogásnak, a közszellemnek minő alakulására van szükségünk. A szóban levő munkálkodás tehát nem csupán a törvényhozás munkájának, hanem a törvényes alapon kormányzó minisztériumnak, a tanterveket

és utasításokat készítő Országos Közoktatási Tanácsnak, a felügyelet szerveinek és minden egyes nevelőnek tájékoztató anyagot szolgáltatna. Eként közelebb jutnánk ahhoz is, ami ma szintén nincs, hogy egy-egy nagy ügy sokféle szervének a munkájában belső egység alakuljon, közös tudatosság a sajátos részlet-feladatok teljesítésében.

Mínt hogy pedig ezt a vázolt munkát csak sok ember együtt végezhetné el, azért ezek a megfigyelések, feldolgozások, megvitatások azt is előidézhetnék, hogy az egyes iskoláknak ma külön-külön nézett kérdései a tanító céhen belől a *nevelés* egyetemes kérdésévé forrjanak össze; a nevelés ügye pedig az iskola emberein túl is *közügynek* tekintessék és végre kialakuljon a mi helyzetünkhöz alkalmazott, nekünk való, a mi jövődönket szolgáló, azaz *magyar nevelés*¹⁾.

Ezen már régen ábrándozunk. Ha most ez a tervezett közös munka, sok és sokféle embernek e munkára való egyesítése sikerül, akkor a nevelés, az egész közművelődés betöltheti végre a maga részét abban a feladatban, amit az orvos, jogász, művész, technikus és minden jót akaró ember maga előtt lát, hogy ezen a mi földünkön egészségesebb, munkásabb, szebb és nemesebb legyen az élet.

¹⁾ Az itt érintett kérdésekre s az egész álláspontra nézve 1. *Nemzetnevelés*. Jegyzetek a magyar művelődési politikához (Bpest, 1912, Benkó Gy.), meg *A köznevelés belső egysége és a nemzeti egység* (Bpest, 1915, Stank F.) c. munkáimat. Ezekben szó van több ide tartozó, de most nem is érintett kérdésről, így pl. a szakembereknek a kormányzatban- és törvényhozásban való érvényesüléséről, a magyar nevelés kialakítása érdekében szükséges irodalmi feladatokról stb.